

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №5 (69)
(травень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё траўня	с. 2.
«ЭСЭ»: Аляксандр КАСКО пра Міколу КУПРЭВА	с. 3.
«ПАМЯЦЬ»: Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ пра КУПРЭВА-шасцідзясятніка	с. 4.
«ПАЗІЯ»: «Пункціры нябёсных сцяжын» Ірыны БАГДАНОВІЧ	с. 5.
«ЮБІЛЕЙ»: Аля ПЕТРУШКЕВІЧ пра 100-годдзе Анатоля ІВЕРСА	с. 6.
«ПАЗІЯ»: новыя вершы Леаніда ДРАНЬКО-МАЙСЮКА	с. 7.
«ПРАЙДЗІСВЕТ»: два апавяданні «дэтэктыўнага нумара»	с. 8-9.
«ПАЗІЯ»: «Нявыплаўлены дзень» Віктара СЛІНкі	с. 10.
«ПРОЗА»: аповед «ПЕЦЬКА» Міколы ДУБОУСКАГА	с. 11.
«ПРОЗА»: прытча «Х» Анатоля БАРОУСКАГА	с. 12.
«ЛІТАРАТУРАЗНАУСТАВА»: Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ пра Аляса САЛАЎЯ	с. 13.
«КРЫТЫКА»: рэцэнзія Сяргея ЧЫГРЫНА на «Выбранае» Аляса БАРСКАГА	с. 14.
«ПАЛІЦА»: ЛеГал пра новы нумар часопіса «ДЗЕЯСЛОУ»	с. 15.
«СВЕТ»: літаратурныя навіны замежжа	с. 16.

▶ ПАМЯЦЬ

ПЕРАМОГА. ЯНЫ НАПЕРАДЗЕ ІДУЦЬ

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

9 Мая я звычайна віншаваў бацьку і ягоных франтавых сяброў. Яны збіраліся пасля ўрачыстага афіцыйнага дзе-небудзь на беразе рэчкі ці ў ляску, выпівалі па сто франтавых за тых, хто да гэтага дня не дажыў, курылі і маўчалі. А калі ўспаміналі пра вайну, дык іх успаміны мала нагадвалі тыя карціны пераможных баталій і пампэзнага гераізму, якія маляваліся савецкай прапагандай. Можна сказаць, ніяк не нагадвалі...

Мой бацька, які прайшоў вайну ад пачатку да канца, распавёў аднойчы, як патрапіў у штрафроту. Паслалі яго ў тыл па снарады. Пагрузілі яны з сябруком тыя снарады ў палутарку, а сябрук кажа: «Я ведаю, дзе тут піва можна папіць. Заўтра наступленне, давай вып'ем перад смерцю».

На перадавой — смерць, а ў тыле, хоць і вайна, — жыццё. Пры штабе — піўная. Зайшлі яны, а ў піўной налівае піва бацькаў зямляк. Бацька кажа: «Каму немцаў забіваць — каму піва наліваць». Зямляк у адказ: «А вы, хлопцы, прывядзіце мне сюды пару немцаў, я іх тут заб'ю».

Бацька яму ў лоб куфлем, піва не дапіўшы, і сябрук бацькаў таксама не стрываў...

З тым паехалі. Назаўтра бой, сябрук бацькаў загінуў. А бацьку асабіст паклікаў. Буфетчык нажаліўся, а буфетчык — фігура. Асабліва для асабістаў, якія разам са штабнымі на вайне піва й пілі. Асабіст кажа: «Я пакуль да цябе па-свойску. Твой зямляк умову паставіў: ты перад ім за сябе і за сябрука свайго прабачаешся — і ён не піша рапарт. Калі не прабачаешся, дык штрафрота. Ты ў лоб даў старэйшаму па званні».

Бацька адказаў, што не ведае, ці згадзіўся б прасіць прабачэння ягоны загінулы сябрук. І пайшоў у штрафроту, дзе прабыў усяго тры дні: на чацвёрты яго паранілі.

Хтосьці сказаў бацьку, што закон: «У штрафроце (як і ў штрафбате) не да смерці (як у немцаў), а да першай крыві ці ўзнагароды» — адстаяў перад генералісімусам Сталінным маршал Жукаў. І маршал стаў для бацькі кумірам. Мемуары Жукава ў апошнія гады

жыцця былі настольнай бацькавай кнігай.

Бацька не ведаў, што ягоны брат загінуў пад Берлінам 16 красавіка 1945 года толькі таму, што Жукаў, атрымаўшы на гэта згоду Сталіна, аддаў загад штурмаваць Зеелаўскія вышыні. Штурмаваць без ваеннай патрэбы: і лёс Берліна, і вынік вайны былі ўжо вырашаныя. Штурмаваць адной пяхотай — без танкаў і самалётаў. І за два дні штурму паклалася на тых вышынях столькі салдат, колькі сёння засталася ў Беларусі ўсіх жывых ветэранаў.

Пра гэта не сказана ў мемуарах Жукава, якія канчаюцца якраз успамінамі пра штурм Берліна. Няма ў іх нічога і пра тое, як

Яфрэйтар Пракоп Някляеў, які паміж прыніжэннем і штрафротай выбраў штрафроту, гэты ліст любімага маршала не прачытаў

пасля вайны генералісімус з маршалам дзялілі салдацкую перамогу.

22 сакавіка 1946 года Жукаў быў прызначаны намеснікам міністра абароны, а ўжо 1 чэрвеня таго ж года з гэтай пасады звольнены. У загадзе аб звальненні міністр абароны Сталін напісаў: «Маршал Жуков, утэрыв усякую скромнасць, і будучы увлечен чутвом личной амбиции, считал, что его заслуги недостаточно

оценены, приписывая при этом себе, в разговорах с подчиненными, разработку и проведение всех основных операций Великой Отечественной войны, включая и те операции, к которым он не имел никакого отношения».

21 лютага 1947 года Жукаў быў выведзены са складу ЦК. 27 лютага ён напісаў ліст Сталіну:

«Товарищ Сталин, я еще раз со всей чистосердечностью докладываю Вам о своих ошибках.

1. Во-первых, моя вина прежде всего заключается в том, что я во время войны переоценивал свою роль в операциях и потерял чувство большевистской скромности. Во-вторых, моя вина заключается в том, что при докладах Вам и

Ставке Верховного Главнокомандования своих соображений, я иногда проявлял нетактичность и в грубой форме отстаивал свое мнение. В-третьих, я виноват в том, что в разговорах с Василевским, Новиковым и Вороновым делился с ними о том, какие мне делались замечания Вами по моим докладам. Все эти разговоры никогда не носили характера обид, точно так же, как я, высказывались Василевский, Новиков и

Воронов. Я сейчас со всей ответственностью понял, что такая обычательская болтовня безусловно является грубой ошибкой и ее больше не допущу. В-четвертых, я виноват в том, что проявлял мягкотелость и докладывал Вам просьбы о командирах, которые несли заслуженное наказание. Я ошибочно считал, что во время войны для пользы дела лучше их быстрее простить и восстановить в прежних правах. Я сейчас осознал, что мое мнение было ошибочным.

2. Одновременно, товарищ Сталин, я чистосердечно заверяю Вас в том, что заявление Новикова о моем враждебном настроении к правительству является клеветой. Вы, товарищ Сталин, знаете, что я, не щадя своей жизни, без колебаний лез в самую опасную обстановку и всегда старался как можно лучше выполнить Ваше указание.

3. Все допущенные ошибки я глубоко осознал, товарищ Сталин, и даю Вам твердое слово большевика, что ошибки у меня больше не повторятся. На заседании Высшего военного совета я дал Вам слово в кратчайший срок устранить допущенные мною ошибки, и я свое слово выполняю. Работаю в округе много и с большим желанием. Прошу Вас, товарищ Сталин, оказать мне полное доверие, я Ваше доверие оправдаю. Г. ЖУКОВ».

Добра, што ў кнізе мемуараў Жукава пра дзяльбу салдацкай перамогі ні слова, і яфрэйтар Пракоп Някляеў, які паміж прыніжэннем і штрафротай выбраў штрафроту, гэты ліст любімага маршала не прачытаў.

Як не прачыталі яго і бацькавы сябры, якія паміж сабой нічога не дзялілі, апроч франтавых ста грамаў ды пачака махоркі. Вось яны сядзяць на пагорку, выпіваюць, дымяць, і з кожным днём Перамогі іх усё меней, меней, меней, галасы іх цішэй, цішэй, цішэй — вось ужо амаль і спусцеў пагорак...

Але не спусцеюць ніколі сэрцы людзей, у якіх жыве і будзе жыць удзячнасць тым, хто, нягледзячы на калектывізацыю і Гулаг, калгасы і лесапавалы, штрафроты, штрафбаты і заградтравы, неймавернымі высілкамі і небывалай крывёй выстаўяў і перамог!..

Спытае нехта: як жывеш?

І ты ў адказ кіўнеш: нічога...

Пасля спытай сябе самога:

Як ты жывеш? Ці так жывеш?

Прыйдзі да Вечнага агню

І моўчкі, стаішы на калені,

Правер агнём сваё сумленне

На праўду і на чысціню.

Калі устанеш прысягнуць

Усім, хто не вярнуўся з бою, —

Ты не шукай іх за спіною.

Яны наперадзе ідуць.

<http://naviny.by>

НАВІНЫ

10 (2)

▶ САОУЗ

АДНОЎЛЕНА АДДЗЯЛЕННЕ СБП

Адбылося паседжанне Магілёўскага аддзялення ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

У парадку дня былі два пытанні: 1. Аб аднаўленні дзейнасці Магілёўскага аддзялення СБП; 2. Выбары старшыні аддзялення. Праца паседжання пачалася з уручэння пісьменніцкіх пасведчанняў нядаўна прынятым у шэрагі СБП Тамары Аўсяннікавай, Міхасю Булавацкаму і Сяргею Украінку.

У абмеркаванні першага пытання ўзялі ўдзел Яраслаў Клімуць, Фелікс Шкірманкоў, Мікола Яцкоў, Міхась Булавацкі.

Адзінагалосна было пацверджана рашэнне аб аднаўленні дзейнасці Магілёўскага аддзялення СБП. На пасаду старшыні Магілёўскага аддзялення абраны пісьменнік Мікола Яцкоў.

Кіраўніцтва ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» на паседжанні прадстаўляў намеснік старшыні Эдуард Акулін.

ЭКСЛІБРЫС

Закончыўся прыём заявак на конкурс Саюза беларускіх пісьменнікаў «Экслібрыс» для маладых літаратараў.

2012 год выдаўся багатым на юбілей класікаў беларускай літаратуры: 200 гадоў з дня нараджэння Паўлюка Багрыма, 130 — Якуба Коласа і Янкі Купалы, 125 — Алеся Гаруна і Цішкі Гартнага, 100 — Максіма Танка, 95 — Янкі Брыля, 75 — Міхася Стральцова... Славытым юбілярам і прысвячаецца конкурс.

Да ўдзелу прымаліся празаічныя творы, паэзія, драматургія, літаратурная крытыка, пераклады мастацкіх тэкстаў на беларускую мову і пераклады твораў беларускіх пісьменнікаў

на расійскую мову. Узяць удзел у конкурсе маглі пісьменнікі, літаратурныя крытыкі і перакладчыкі, не старэйшыя за 35 гадоў.

Лепшых аўтараў назаве журы конкурса, у якое ўвайшлі: Эдуард Акулін, Ірына Багдановіч, Аксана Данільчык, Віктар Жыбуль, Алесь Пашкевіч, Барыс Пятровіч, Людміла Рублеўская, Міхась Скобла і Андрэй Хадановіч.

Па выніках літаратурнага конкурса «Экслібрыс» будзе праведзена вечарына ўзнагароджвання пераможцаў. Творы фіналістаў будуць надрукаваныя ў часопісе «Дзеяслоў» і «Літаратурнай Беларусі», іх аўтары атрымаюць магчымасць наведаць літаратурны майстар-класы, якія правядуць вядомыя беларускія пісьменнікі. Па заканчэнні конкурса пры СБП пачне працаваць Школа маладых літаратараў.

Прэсавая служба СБП

▶ РЭГІЁНЫ

СУМАВАЦЬ? НЯМА ЧАСУ!

Чалавек не заўсёды можа абраць сабе месца для жыхарства — даводзіцца ж лічыцца з жыццёвымі рэаліямі... І ўсё ж пытанне, дзе лепей жывецца-існуецца творчай асобе, прынамсі — літаратару, не мае, мне здаецца, адназначнага адказа.

Колькі мы ведаем прыкладаў, калі пісьменнікі, што жылі «ў правінцыі», адначасова былі ўладарамі думак сталічнай чытацкай аўдыторыі. Але гаворка трохі пра іншае: ці пачуваюць сябе «ізаляванымі» сучасныя беларускія літаратары, у прыватнасці — сябры нашага пісьменніцкага саюза, якія жывуць далёка ад буйных гарадоў? Канешне, ёсць тэлефоны, ліставанне, Інтэрнэт, магчымасць атрымліваць па пошце літаратурныя выданні... Але што рабіць, калі цягне і да «жывых», непасрэдных кантактаў?

Можна, вядома, час ад часу наведваць сталіцу або абласны горад, сустракацца з сябрамі-калегамі. Ёсць, аднак, і іншы цікавы шлях, які ўжо не адзін

год практыкуюць літаратары Лунінецчыны: запрашаць да сябе ў госці, ладзіць вечарыны ды іншыя імпрэзы з удзелам «суседзяў». І не толькі суседзяў геаграфічных, бо не аднойчы наведвалі Лунінецкі раён пісьменнікі з Мінска, іншых рэгіёнаў Беларусі. Што да берасцейцаў (а Лунінецчына належыць да Брэсцкай вобласці), то тут за апошнія гады пабывала ўжо большасць сябраў абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў. Прыклады? Сёлета трэці год запар лунінецкія сябры СБП і Беларускай асацыяцыі журналістаў зладзілі ў сваім горадзе тэматычныя круглыя столы (і адначасова творчыя вечарыны) літаратараў і журналістаў.

У часе імпрэзаў абмяркоўваліся, напрыклад, аспекты ўзаемадзейнасці журналістыкі і літаратуры, праблемы (не)залежнасці творчай асобы ад жыццёвых абставінаў і інш. Апрача мясцовых твораў, удзел у мерапрыемстве бралі ў 2010 годзе Іван Лагвіновіч, Аляксей Белы і Алесь Корнеў з Баранавіч, Аляксей Філатаў з Берасця, у 2011-м — берасцейцы Мікалай Аляксандраў, Алесь Паплаўскі, Уладзімір Глазаў, а

сёлета — Лявон Валасюк і Мікола Сянкевіч з Брэста, Аляксей Галаскок з Ганцавіч, Грына Ляшкевіч са столінскай вёскі Мачуль, старэйшы журналіст і публіцыст Міхал Нардштэйн — ажно з Германіі... А былі ж за мінулыя гады і іншыя творчыя сустрэчы, у тым ліку з Паўлам Ляхновічам і Аленай Ігнацок (Пінск), Валянцінай Осіпавай (Бяроза), Міколам Пракаповічам (Брэст) ды іншымі.

Выбіраюцца і самі лунінецкія выступамі ў іншыя рэгіёны, прэзентуючы сваю творчую суполку. Выступалі ў розны час у Мінску, Пінску, Іванаве, Брэсце, Ганцавічах, Бярозе, Белаазёрску... Не так даўно зноў наведвалі Ганцавічы, бралі ўдзел у вечарыне Алеся Каско, прэзентацыі ягонай кнігі «Нічога больш», якую зладзілі былому земляку мясцовага культурнага работніка (паказальна, што і тамтэйшая вертыкаль на чале са старшынёй райвыканкама наведвала паэтычнае свята).

Выснова са сказанага прстая: сумаваць не варта, нават жывучы ў «глыбінцы». Наладзіць творчыя кантакты не так і складана, была б ахвота. Так што — запрашаем да сустрэчы!

Вадзім Жылко

▶ ВЫДАННІ

«ПАСЛЯЖЫЦЦЁ» ВАСІЛЯ БЫКАВА

У электронным выдавецтве «Пяршак» часопіса 34mag.net выйшаў зборнік Васіля Быкава «Пасляжыццё». Дапамагі з выданнем кнігі ўдава аўтара Ірына Міхайлаўна Быкава, Саюз беларускіх пісьменнікаў, часопіс «Дзеяслоў» і новачасавая «Літаратурная Беларусь», якім 34mag выказаў падзяку.

У кнігу ўвайшлі апавесці і апавяданні, якія ніколі не друкаваліся пры жыцці аўтара. «Пад адной вокладкай» сабраны пяць твораў, напісаных ў розныя часы. Апавесць «Атака» і апавяданне «Жалезны камандзір» не так даўно былі знойдзеныя ў гарадзенскім архіве аўтара Сяргеем Шапанам з дапамогай сыноў пісьменніка і адносяцца да 1960-х гадоў (у папярвай версіі выйшлі сёлета ў серыі «Гарадзенская бібліятэка»). Апавесць «Афганец» і апавяданне

«Бутэльчына» створаны ўжо ў незалежнай Беларусі, гаворка ў іх таксама ідзе пра сучаснасць. Акрамя таго, у электронны зборнік увайшла незавершаная апавесць «Бліндаж», распачатая ў 1987 годзе. Усе тэксты апублікаваныя ў аўтарскай рэдакцыі.

«Аказалася, што дзевяць гадоў, якія прайшлі са смерці Васіля Быкава, — недастатковы час для таго, каб асэнсаваць ролю пісьменніка ў гісторыі краіны і яе літпрацэсе ў прыватнасці. Гэтай кніжкай мы хочам падкрэсліць, што лічымы Быкава аўтарам, чытанне якога жыццёва неабходнае для разумення простых чалавечых каштоўнасцяў», — выказаліся прадстаўнікі мультылэйбла «Пяршак».

У афармленні кнігі «Пасляжыццё» выкарыстаная комікавая стылістыка. Па словах стваральнікаў лэйбла, гэта зроблена, каб падкрэсліць сучаснасць і актуальнасць прозы Васіля Быкава. Выдаўцы тлумачаць, што дызайн выдання — гэта іх рэфлек-

сія на тэкст. «Кожная ілюстрацыя — своеасаблівы ключ да таго ці іншага твора і зборніка ў цэлым». Аўтар ілюстрацый — маладая мастачка Ганна Крук. Канцэптуальным насычэннем праекта займаўся Danila Berencef.

Спампаваць зборнік у Сеціве можна бясплатна.

Ул. інф.

▶ ЧЭРВЕНЬСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілеяў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

05.06.1942 — Вячаслаў Пятровіч Рагойша
13.06.1957 — Ігар Васільевіч Жук
26.06.1932 — Давід Рыгоравіч Сімановіч

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

▶ ВЫДАННІ

«КАСТРЫЧНІЦКАЯ ПЛОШЧА»

43-гадовы нямецкі пісьменнік Марцін фон Арндт напісаў раман «Кастрычніцкая плошча» (2012). Дзеянне ў рамане, дзе скрыжваліся дэтэктывная, любіўная і палітычная сюжэтныя лініі, разгортваецца ў Беларусі.

У цэнтры кнігі — беларуска-вугорская сям'я з досыць разгалінаваным генеалагічным дрэвам і

неўпарадкаванымі сэксуальнымі сувязямі. Беларусь вачыма галоўнага героя Васіля — гэта: глухая правінцыя з мужчынамі-алкаголікамі і жанчынамі, якія любяць гуляць у карты; вывучэнне роднай мовы як замежнай; кпіны з прэзідэнта, які «па волі Ўсвышшняга ўзяў усё кепскае з сацыялізму і капіталізму, старанна змяшаў і назваў гэта Беларуссю»; безвыніковыя спрэчкі «тутэйшых» з сябрамі-апазіцыянерамі; адсутнасць планаў і перспектывы.

Як даводзіць сам аўтар, жыццёвая пазіцыя Васіля, ягоныя стома і расчараванне ўласцівыя многім маладым мужчынам з розных краінаў Усходняй Еўропы. Сам аўтар нарадзіўся ў Вугоршчыне, а ў Беларусі быў двойчы. Напачатку 90-х краіна ўразіла Марціна

фон Арндта атмасферай эйфарыі — ён разам са сваім музычным гуртом наведваў Беларусь, якая толькі што атрымала незалежнасць. Другім разам літаратар завітаў да нас у 2008 годзе, і ізноў быў шакаваны — на гэты раз тым, што не пазнаў краіну. Тады Марцін меў стасункі не толькі з беларускімі апазіцыянерамі, але і са спецслужбамі, якія звярнуліся да яго наўпрост на роднай мове, без ціску, паведаміўшы, што ведаюць, хто ён і адкуль.

Штуршком да напісання кнігі стала фраза, пачутая ад беларуса Малады апазіцыянер, які знаёміў Марціна з Мінскам, прамовіў мімаходзь: «А вось гэта — месца, дзе

нас перыядычна збіваюць пасля выбараў». Марцін на ўсё жыццё запомніў словы свайго беларускага сябра і інтанацыю, з якой яны былі прамоўлены.

Нямецкія крытыкі станоўча адгукнуліся на раман «Кастрычніцкая плошча»: яны палічылі ўдалым спалучэнне камічнага і трагічнага, а таксама адзначылі выдатны палітычны складнік і трывалы дэтэктывны сюжэт кнігі.

Тое, што для замежнікаў ёсць цікавая сучасная літаратура, для беларусаў — штодзённая гаркавая рэчаіснасць...

paval-abramovi4.livejournal.com
наводле Deutsche Welle

ПАМЯЦЬ

12 (4)

▶ ДЫСКУРС

ХАЦЕЎ НАМ СКАЗАЦЬ

(МІКОЛА КУПРЭЕЎ-ШАСЦІДЗЯСЯТНІК)

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

«Пісьменнік — гэта стыль». Выказванне не старэе. «Стыль» — гучыць шляхетна, санорна. Як «стал», толькі мякчэй, больш працяжна, з паніжэннем голаса. Іншая рэч: «пісьменнік — гэта тэкст». Брыдка нават слухаць такое. Рэжа вуха. «Не-не, гэта абсалютна розныя рэчы».

Калі паспрабаваць сказаць пра Міколу Купрэева ў двух словах, то ў галаву прыходзіць адно: «дысметрычны верш». Тэрмін даволі пэўны, які крытыкамі часта размазваецца ў дзесяці-пятнаццаці метафарах: «перарывістае дыханне», «расцягасць светапогляду», «збой рытму» і г. д. Насамрэч, калі казаць пра паэтыку беларускіх шасцідзясятнікаў, то паявіцца дысметрычнага верша трэба згадваць абавязкова, бо менавіта яны зрабілі шмат для таго, каб гэты «памер» у нашым пісьменстве ўсталяваўся. Мікола Купрэеў, нягледзячы на сваю выключную маргінальнасць, быў адным з самых актыўных прапагандыстаў: яго зборнік «Непазбежнасць» (адрэдагаваны яшчэ адным «дысметрычнікам» Анатолем Вярцінскім) можа быць названы ўзорным у гэтым плане.

Пераход да дысметрычнага верша з'яўляўся амаль незаўважным зломом ва ўсёй паэтыцы беларускай лірыкі. Адыход ад «кананічнага гладкапісу», якім быў літаральна завалены ўвесь літаратурны друк 1950-х гадоў, стаў ведай на шляху да якаснага абнаўлення паэзіі наагул. Праўда, справа абнаўлення зазвычай выклікае прэччаны, і нездарма многія з тых, хто прыйшоў з новым, апынуліся ў хуткім часе маргіналамі сярод дзясяткаў літаратараў афіцыйнага СП. Акрамя Купрэева, тут, бяспрэчна, можна назваць Алеся Наўроцкага. Абодва яны былі выштурхнутыя з тагачаснай пісьменніцкай штодзёншчыны (прыкладна на такім жа маргінесе літаратурнага жыцця знаходзіўся і паэт Міхась Рудкоўскі).

Зборнік Алеся Наўроцкага «Неба ўсміхаецца маланкаю»

Мікола Купрэеў (у другім радзе трэці справа) з калегамі

значна больш цэльны, вядома, чым купрэўская «Непазбежнасць». У Алеся Наўроцкага вывераны вектар — савецкі міжваенны мадэрн. Дысметрычны фразавік Міколы Купрэева хутчэй карэляваў з фальклорам, чым з лірыкай мадэрністаў (савецкіх і не толькі). Але нават і гэтае, спадчынна-фальклорнае, як піша А. Квяткоўскі ў «Паэтычным слоўніку», «паўзнае члененне фразы паводле прыкметаў інтанацыйнай выразнасці» ўспрымалася крытыкай з насярагай. Бо так пісаць было «не прынята». Гэта выклікала «п'яганні».

Цікавай бачыцца сама літаратурная сітуацыя, калі «новая» форма ўваходзіць у супрацьстаянне з нормай. Дысметрычны «разлом» у лірыцы быў неабходны, бо гэта адкрывала магчымасці для праўлення эмацыянальнага для праўлення эмацыянальнага. Той жа канфлікт быў і ў французскіх імпрэсіяністаў з акадэмічным жывапісам. Абнаўленне мастацкай мовы прыводзіла да індывідуалізацыі. У выпадку з пасляваеннай паэзіяй у ролі «акадэмістаў» выступалі сапраўдныя, якія і ваявалі супраць абнаўлення мовы, бо гэта непазбежна выклікала распад «адзінага непазбелнага» метада. З гэтага пункту погляду, насярага была цалкам апраўданай.

Бясспрэчна, што час першых пасляваенных дзесяцігоддзяў у нацыянальнай літаратуры з'яўляецца пераходным, але многія змены праводзіліся ў жыццё знарок павольна і неахвотна. Англіійскі даследчык Арнольд Макмілін наагул сцвярджае, што «ў краіне, выдавочна, амаль зусім не ўзнікала ідэя рэфармавання. У Беларусі не было «адлігі» як такой, і, вядома, не было такой хуткай рэакцыі на смерць Сталіна, як у Расіі. Не было і значных літаратурных твораў ліберальнага накірунку, якія б сімвалізавалі ці ўвасаблялі новы настрой у краіне». Але больш слухнай падаецца думка Уладзіміра Глыбіннага: «Паслясталінскі перыяд у беларускай савецкай культуры набывае ўсё больш складаны характар з прычыны змагання ў ёй

супярэчлівых тэндэнцыяў. Некаторыя палёгкі ў ідэалагічнай галіне даюць магчымасць ажыўлення тэндэнцыяў да беларускага нацыянальнага зместу. Разам з тым на пераходзе стаіць ранейшы партыйны канфармізм, які вымагае безумоўнага падпарадкавання ўсёй культуры мэтам партыйнае палітыкі. Прынцып партыйнасці, праўда, пачаў разумецца не гэтак вузка, як гэта было ў часы сталінскага культу асобы». Сапраўды, менавіта «падпарадкаванасць культуры» доўгія гады яшчэ вызначала асноўныя рысы яе твару. Праз гэтую ж падпарадкаванасць твораў, якія дазвалялі сабе не зважаць на норму і правіла, прымушаны былі цягнуць папрокі цэнзараў, непрыемнасці ў выдавецтвах альбо мастацкіх саветах. Свабоднае мастацтва пакрысе рабілася непублічным, сыходзіла ва «ўнутраную эміграцыю», што паспрыяла яго дыстыляцыі і падрыхтавала новы разлом другой паловы 1980-х гадоў, калі выдавочным стала несупадзенне двух полюсаў.

Першая кніга Міколы Купрэева складалася з трох частак (без загаловаў у раздзелах). Умоўна назавем іх «Я» (экзістэнцыйная, скажам так, лірыка — эстэтычная праграма маладога паэта, а таксама вершы-ўспаміны), «Беларусь» (грамадзянская, патрыятычная лірыка), «Яна» (інтымная лірыка). Ва ўмоўны раздзел «Беларусь» уключана адзіная ў зборніку паэма — «Арыніна студня». Сама ідэя кампазіцыйнасці кнігі была сярод шасцідзясятнікаў даволі папулярнай. Выдавочна, крыху зніжаны, тут праяўляліся традыцыйныя сімвалісты.

Зразумела, што ў «Непазбежнасці» не было такіх словаў, як «савецкі», «Ленін», «камсамолец», «камуніст», «партыя», «дружба народаў» і г. д. Пішу «зразумела», але па тым часе — вялікая дзёркасць для маладога паэта. Нават гранды змушаны былі пісаць «паравозы», каб тыя выцягнулі на варштат рукапіс кнігі.

Але каб такі верш з'явіўся, адразу б запахла фальшам.

Апошні зямны прыстанак

Верш «Непазбежнасці» сапраўды па-за тым вывераным, дыялектычна-матэрыялістычным светам. Ён увесь у свеце духоўным (душэўным?). Рэчаіснасць для паэта — загадкавая, таямнічая, яе можна толькі адчуць, але не вызначыць тэрмінам. Вечны «адрыў літаратуры ад жыцця», вечныя пакуты ад несупадзення ўласнага ідэальнага свету са светам рэальным, але, нягледзячы на гэта, празарэнне і ў рэальным свеце водбліскаў нерэальнага.

Ранняя паэзія міколы Купрэева — радасная, узнёслая, рамантычная. Як асаблівы каларыт яго лірыкі таго часу Уладзімір Калеснік вызначыў «спантаннасць выяўлення абвостраных пачуццяў чалавека, які чамусьці перанатужыў сваю эмацыянальнасць, і яна ўжо не вяртаецца да колішніх нармальна дэяпазонаў». Трэба адзначыць, што эстэтыка і паэтыка «Непазбежнасці» пэўным чынам нагадвае эстэтыку і паэтыку «маладнякоўцаў» і «ўзвышэнцаў». Як і ў іх, эмацыянальнасць Міколы Купрэева часцяком засноўваецца на публіцыстычным пафасе.

Заўважаюцца ў зборніку і пэўныя праявы максімізму, павучальнасці. Галіна Каржанеўская так пісала пра Міколу Купрэева: «Ён цалкам адкрыты для людзей і трошкі мараліст (што не здзіўна для настаўніка па прафесіі). Ад-

соль і дзеясловы загаднага ладу: «будзьце прамымі», «любіце» і г. д.». Падобная дэкларатыўнасць была выключна характэрная для шасцідзясятнікаў наагул. І не толькі ў творчасці. Апошняю яшчэ можна абвінаваціць у следванні за ідэалагічнымі ўстаноўкамі. Аднак «стратэгія паводзін» шасцідзясятніка таксама грунтавалася на дэкларатыўным непрыняцці зла. Вельмі добра гэтая палкая вера ў чалавека паказаная ў ранняй расійскамоўнай аповесці Міколы Купрэева «Бродят на рассвете юные». Скажу пра яе колькі словаў, бо твор гэты не аб'яўляўся ў друку, а сам аўтар у размове з Леанідам Галубовічам нават заявляў, што адзін з прыяцеляў паліў рукапісам аповесці печ.

«Бродят на рассвете юные» — першы буйны праявіны твор Міколы Купрэева. Спачатку ім быў напісаны шэраг аповяданняў (два-тры былі апублікаваны ў альманаху «Советская Отчизна» — папярэдніку часопіса «Нёман»). Аповесць была адрэдагавана Янкам Брылём і адпраўлена аўтару на дапрацоўку. У часе купрэўскіх вандраванняў яна згубілася. Аднак захаваўся, відаць, першы, няпоўны варыянт яе (у рукапісе не хапае заключэння). Цяпер рукапіс захоўваецца ў Ганцавіцкім краязнаўчым музеі.

Можна назваць гэтую аповесць першай у цыкле аўтабіяграфічных аповесцяў Міколы Купрэева ці нават прапушчаным звяном у гэтым цыкле. Паміж аповесцямі «Дзіцячыя гульні пасля вайны» (дзяцінства) і «Імгненне свецлае» (бадзянне пасля выгнання з універсітэта) якраз маецца прагал, які і запаўняе «Бродят на рассвете юные». Гэта твор пра студэнцтва Купрэева (ён, як вядома, штудыяваў філалогію ў Берасцейскім педагогічным інстытуте). Некаторыя з сітуацый аповесці наўпрост адсылаюць да мадэлі паводзін шасцідзясятніка. Скажам, насельнікі інтэрната змаўляюцца не зачыняць дзверы ў свой пакой, бо прыйшоў час, калі ніхто нічога красці не будзе. Пра гэтую змову ведае ледзь не ўвесь універсітэт, і да пары да часу нічога кепскага сапраўды не адбываецца. Па начах вядуцца гарачыя спрэчкі на маральна-філасофскую тэматыку. Аднак «у адзін цудоўны дзень» з пакоя знікае дарагая рэч — фотаапарат. Праз што духоўнае адзінства і сяброўства студэнтаў распадаецца.

Усё гэта нагадвае служкі Марлена Хуцьева: Мікола Купрэеў апісвае свой час досыць дакладна.

Акрамя заглябленасці ў этычную праблематыку, тут добра паказаная імпульсіўнасць героя. Гэтак жа, як і персанаж фільма «Застава Ильича» спыняе аўтобус і кідаецца за ўбачанай незнаёмкай праз увесь горад, герой аповесці Міколы Купрэева едзе ў мястэчка, дзе жыве дзяўчына, якая здавала разам з ім уступныя экзамены, але ў студэнты не патрапіла. Лірычны герой праходзіць нямаля складаных сітуацый, каб дазнацца адрас незнаёмкі, убачыць яе і... прамаўчаць аб сваіх пачуццях.

Вось гэтая пагоня за незнаёмым яшчэ пачуццём, «за вобразам, які толькі варухнуўся» (Г. Ружэвіч), бадай, вытлумачвае і падыход Міколы Купрэева да літаратуры. Яна для яго, як для прававернага шасцідзясятніка, была толькі спосабам расказаць пра жыццё — таемнае, няўлоўнае, магчымае.

Жыццё як тэкст. Тэкст як жыццё.

▶ ВЕРШЫ

ПУНКЦІРЫ НЯБЁСНЫХ СЦЯЖЫН

Ірына БАГДАНОВІЧ

Голас

Пачуць Голас...
Голас, які кліча...
Кліча цябе і знікае,
не ўлоўлены ў сеціва
твайго чужаня...

Зноў паўтараецца рэхам,
бо кліча цябе ў маўчанні,
у сцішанні зорак,
ва ўтаймаванасці ветру...

Голас, які кліча цябе
з далёкіх стагоддзяў
і з блізкага сёння...
Голас Любові...
Пачуць...

У суботні дзень

Паводле аповеду айца Пятра

Даждзжылася
цэлы тыдзень...
А ў суботу
з-за хмары вынайшла сонца!

Як быццам жывы
жэўжык-анельчык
вырашыў пабавіцца
з бліскучаю цацкай

і выкаціў сонца
проста на нябёснае поле,
нібы гарэзлівы мячык...

Але мокрая белыя хмаркі
ніяк не хацелі знікаць,

і людзі на зямлі казалі:
гэта Божая Маці
развесіла прасушыць
пялюшкі маленькага Езуса...

Адказ

Быць адказам, адказам на Голас,
пачуты з глыбіні прасторы і часу...
Той, хто кліча, выбраў цябе
са свайго анельскага далевіду.

Паклікаў цябе невымоўна,
каб ты пачуў і адгукнуўся...

Нячуйная бездань між намі.
Але нашы маўклівыя галасы:
кліканне і адказ —
як пункціры нябёсных сцяжын...

Чаша

Я не ёсць цела,
а той, хто клапоціцца пра цела,
той, хто існуе ў чашы,
але не сама чаша,
той, каго можна выплеснуць
і будзе жыць,
але чаша не будзе.

Дарунак

Пярсецёнак з ракаўкай дзівосна
пакручастай
Уздзела на руку і цешыцца з яго:
Дарунка нечаканага твайго,
Пяшчотаю сагрэтага нячастай.

Урававіны той, загадкава блішчастай,
Пяшчынак прыбярэжных пераліў
Памножыўся на хваль марскіх прыліў
І стаў тады апраткаю прыўкраснай.

Ён кліча да натхнення думкі, сэрца,
Зліліся каб з пярлінак таямніцай
І здолелі радкамі адрадіцца
Ці гукамі задумлівага скерца.

Олга Радзівіл «Свабодзе»

Так пыл штодзённы, мітусня і марнасць,
Нібы малюскі, росцяць цудаў дарнасць...
Зіхціць на пальчыку самотна і ласкава
Дарунак майго пана Станіслава.

27.02.2008

Літоўскі парасон

Праўдзівае здарэнне паводле візіту ў амбасаду

Эгле Норвайшэне

Візіт мой важны
і, бяспрэчна, міжнародны,
А тут пачаўся дождж,
і не лагодны!
Ну як жа будзе зараз вір-персона
У гэткі дождж ісці без парасона?
Народ літоўскі, братні,

у асобе Эгле,

Не даў прамокнуць
нашае нягегле.

Знайшоўся парасон у амбасадзе
З драўлянай ручкаю
і спіцамі ў абкладзе

Такіх маленькіх запінак драўляных,
А верх — сінюткім дахам раскрытыяны.
Ну проста неба пад нябёсамі, няйначай!
Так вырашыўся візіцёркі лёс бядачы.

Іду, а дождж вакол мяне сцякае,
Аднак мяне ні кропляў не чапае.
На парасоне ж надпіс, як на доме:
Letivos Ambasadors!

І, пардон, мне
Ішлося ўсмак,
хоць дождж ліў не на жарты,
Пад купалам такой паважнай варты!

17.06.2009

Касцёл святога Барталамея ў Вільні

Славаміру

Восень. Вільня. Кастрычнік. Гараць
Кармазынам і дрэвы і сцяжкі...
Развітаюся з ім, як сястра,
Выпраўляючы к ф'ёрдам нарвежскім.
Спадарожныя хмаркі плывуць,
Як вандроўцы з айчыны ў айчыну...
Хай анёлы яго сцерагуць,
Дзе ні ўзлёту няма, ні спачыну.
Золь краіны, дзе думка і верш
У абдымках вятроў і марозу...
Вершнік вернецца ў Вільню найперш
Лабірынтам загадкавым лёсу.
Дык згадайма на жорсткай раплі,
Кожны крочачы ўласным напрамкам,
Залацістую стужку Вялікі
І касцёл невялічкі за брамкай.

Вільня. 13.10.2008

Сармацкі бурштын

Бурштын пад нагамі, бурштын у нябёсах —
Кастрычнік у Вільні бурштынава-ўзнёслы.
Ўся вуліца ззяе, мяняе адценні:
Зялёны, каньячны, як мёд, летуценны.
Бурштын каралеўскі, драбнюткі, вялізны,
Як самая сутнасць, як вочы айчызны,
Як водар сукцінісу хмельны, ўсясільны,
Што сцішана стоены ў келіху Вільні.
Я ж, даўніх сарматаў нягеглы патамак,
Сабе выбіраю па густу пярсецёнак —
Някідкі, мядова настоены, стыльны,
Як крышачку восені, крышачку Вільні,
Як дар дарагі, што ад мора, ад мары,
Ад пырскаў каханья Зыгмунда й Барбары.

Вільня. 15.10.2008

Васпан

(Урок беларускай мовы)

згубілася шляхетнае слова
ззімела ў вятрах пралетарскіх
на раздарожжжах падзей
і перайначанню ладу
выкінулі яго
як з'едзены моллю кунтуш
як іржэю пабітую шаблю
на сметнік разам з «панамі»
ды іх гербамі
пераможанае
«таварышам»
а потым «мужчынам» і «жэнішчынай»
яно сумуе там
дзе годнасць і самавітасць
адзеленыя ад лёсу народа
перасохлай пустыняй
цяперашняга нямоўя
гукаю ў паветра ВАСПА-А-Н...
рэха прыносіць ВАСПА-А-НІ...

Спатканне з Максімам

Максім мяне кліча,
ну як я магу не пайсці
на тое спатканне,
у «хатцы», на вуліцы Талстога?!
Нязнаную частку сябе
там раптоўна знайсці,
і чуцца, як дома,
і ў небе высокім з парога.

Гнятуць абавязкі,
дакучна прыземлены быт,
палон мітусні
і жаданне кудысьці імкнуцца...
Мой дзіўны занятак —
любіць правяжоў каларыт
і зрокам, і сэрцам, і словам
да іх дакрануцца.

Цяперашні час, хоць складаны,
ўсё ж моцна спраціў
наш дух і ў душы
ідэалаў высокіх апратку...
Максім мяне кліча,
ну як я магу не пайсці
туды, дзе любоў і цяпло, —
ў «Беларускую Хатку»?!

Сам ідзеш і сам сыходзіш,
Хоць людзей і не бракуе,
І сяброў сабе знаходзіш,
І каханне зачаруе.

Сам сабе здаешся значным,
Дасягаеш спраў вярышныяў,
Пачастункаў прагнеш смачных,
А не хлебных акрашыняў.

Але час на гэту марнасць
Пакладзе сваю пячатку,
Лёс як служба, як ахвярнасць
Запануе ў дзён парадку.

Крыж цяжкі прыцісне плечы,
Але ж ён і твой ратунак:
Ён ад велічнасці лечыць,
Ад цяжкіх збаўляе думак...

Праз пакуты, праз цяргенні
Дух мой скруху пераможа.
Дай мне быць гарчычным зернем
На Тваёй далоні, Божа!

Ружанец Магдалены Радзівіл

«Яна любіла падарожнічаць
і чытаць,
але найлепш ёй падабалася вязанне
каронка,
у чым выказвала нямаля
мастацкага таленту».

Г. Піхура

Яснавельможная Пані,
Шчырым паклонам вітаем!
Вы адраджэнскія ранні
Годна ўзвясцілі над Краем.

Дыхаў тут сівер сурова,
Плакалі ўзвышышы і долы,
Вы ж з беларускаю мовай
Школы злучалі й касцёлы.

Лебедзь быў знакам на кнігах —
Вашым для іх блаславеннем,
І ў маразах, і ў адлігах
Ён для нашчадкаў — натхненнем.

Цуд ружанцовых малітваў
За Беларусь Вы спляталі,
Цішачы горыч па бітвах,
Яснавельможная Пані!...

Чужая дудка

Мы пасланья ў свет для Красы і Любові
Праз цяргенні нядолі й пакут.
Нашанівілі Боскую праўду — у Слове,
Адзяржавілі родны свой кут.

Толькі шлюбам яшчэ не пабраліся з мовай —
Ад Скарыны святой і жывой,
Не звязваючы ў чыннасці дзён паспяховай,
Што ў палоне апраткі чужоай.

Багушэвіч нас клікаў з нябыту, няслаўя,
Каб «ня ўмерлі», жывымі былі!
Дый «дзвюхмоўе», як джала,
як сімвал бяспраўя,
Зноў пануе на нашай зямлі.

Сніў Купала прароча народную долю
І ад Слова выводзіў яе —
Бо ніколі пад дудку чужую, ніколі
Беларус не пазнае сябе!

▶ ПАМ'ЯЦЬ

КНИГА — ПОМНІК ПАЭТУ

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ

15 траўня 100 гадоў таму нарадзіўся паэт Анатоль Іверс. Руплівасцю слонімскага краязнаўцы Сяргея Чыгрына напярэдадні гэтай даты былі падрыхтаваны дзве кнігі: «Аўсяныя росы» (вершы, артыкулы) і «Жыццё і творчасць Анатоля Іверса». Рыхтуецца да выдання кніга эпістэлярыю. Такім чынам, ствараецца трылогія, у якой яскрава і даволі шырока паўстане постаць паэта-патрыёта.

Кнігу «Жыццё і творчасць Анатоля Іверса» адкрывае аўтабіяграфія «Мой жыццяпіс», якая захоўвалася ў архіве Сяргея Чыгрына. Паэтавы ўспаміны і сапраўды, як тое адзначыла паэтка Данута Бічэль, — «узор ашчаднасці працы літаратара, каб не забіваць галаву чытача лішнімі словамі, дробнымі неістотнымі фактамі».

У жыццёвым шляху Анатоля Іверса адбіўся лёс многіх айчынных твораў, шчырых патрыётаў гэтай зямлі, якія за любоў да беларушчыны трывалі ад усіх нялюдскіх рэжымаў, што панавалі ў нашым Краі. У 30-ыя гады — здзекі ў засценках польскай дэфензівы: «У турме сядзець не прыйшлося, хоць паліцыя амаль перад кожным рэвалюцыйным святам арыштоўвала. Катавалі на пастарунку і ў дэфензіве. Нават тройчы судзілі то за «чынны опур владзы», то за «нелегальную дэманстрацыю». Асабліва даймалі ператрусы, якія наносілі немалую шкоду зусім не зможнай гаспадарцы бацькоў. Тады яны называліся «рэвізіямі»: «А «рэвізіі» — гэта раскручванне сувояў дамацканага палатна, у гумне — скідванне на ток у адну кучу снапоў жыта, аўса, ячменю і г.д.»

Адукацыю атрымаў так і не ўдалося: з трох гімназій выключалі за ўдзел у супраціве.

У такім кантэксце ўспрыняцце маладым змагаром падзеяў 1939 года палкам лагічнае: «Усёй душой верыў у самую найвышэйшую справядлівасць і неаграшымасць Савецкай улады». Але доўга чакаць не давялося, каб зразумець сутнасць «вызвалцеляў»: пачаліся арышты, патрабаванні выкрываць «ворагаў», рабіць ілжывыя даносы. Паказальная згадка пра выклік у НКВС: «Пайшоў я з гэтага будынка як пабіты і апляваны: не ўкладвалася ў галаву, як ён мог патрабаваць фальшывых паказанняў?».

Адалей былі «страшныя блытаня сцяжыны падполля і партызанкі» (Данута Бічэль), балючыя страты: каханай жонкі, бацькі, брата. Толькі шчаслівы выпадак ратаваў яго ад смерці. Але ж то была вайна. З ненавісным ворагам. Крыўднае і горкае напаткала пасля вайны, бо ад быццам бы «сваёй» улады: несправядлівыя абвінавачванні, звальненні з працы, выключэнне з Саюза пісьменнікаў. Паэт зразумеў, што

«чалавек з'яўляецца бяспраўным і патрэбным толькі пры вострай неабходнасці для апарата».

Усё гэта не спрыяла паэтычнай творчасці, тым болей выданню кнігі. Вельмі доўгім быў шлях ад першага заходнебеларускага зборніка «Песні на загонах» (1939 г.) да наступнага: «З пройдзеных дарог» (1970 г.).

Больш адкрытым, «жывым» Анатоль Іверс паўстае ў гутарцы «І радасць, і боль ад сустрэч» з Уладзімірам Калеснікам, якому быў удзячны за мудрае слова пра сваю паэзію, з якім быў асабліва блізім: абодва партызаны. І часы ўжо былі не тыя, пачатак 90-ых. Таму і паўстаюць тут вельмі светлыя ўспаміны пра Наталлю Арсенневу, якая ў часе сустрэчы ў Слоніме ў 1943 годзе не пабаялася раскрыць перад ім самае набалелае: «Ненавіджу акупантаў, а прыходзіцца і жыць там, і гаварыць, і сустракацца... І засталася

Здзіўляе незвычайна смелы ўчынак Анатоля Іверса:

даў маладому пісьменніку, якога сустрэў упершыню, кнігу Наталлі Арсенневай «Пад сінім небам». Ішоў 1973 год...

ў памяці шчырая размова. На беларускай мове, так хораша. І мацярынская яе бяда па сыну. І пра Бацькаўшчыну гаварыла, што ўся ў крыві. І што з гэтага будзе — яшчэ невядома, але пакідаць Беларусь не хочацца»...

Большасць матэрыялаў друкуюцца ўпершыню, многія падрыхтаваны спецыяльна для гэтага выдання. Іншыя ўзяты з кніг, перыёдыкаў. На некаторых, напісаных раней, відавочная пазнака часу. А самыя цікавыя, паэтычныя, успаміны належыць Дануце Бічэль.

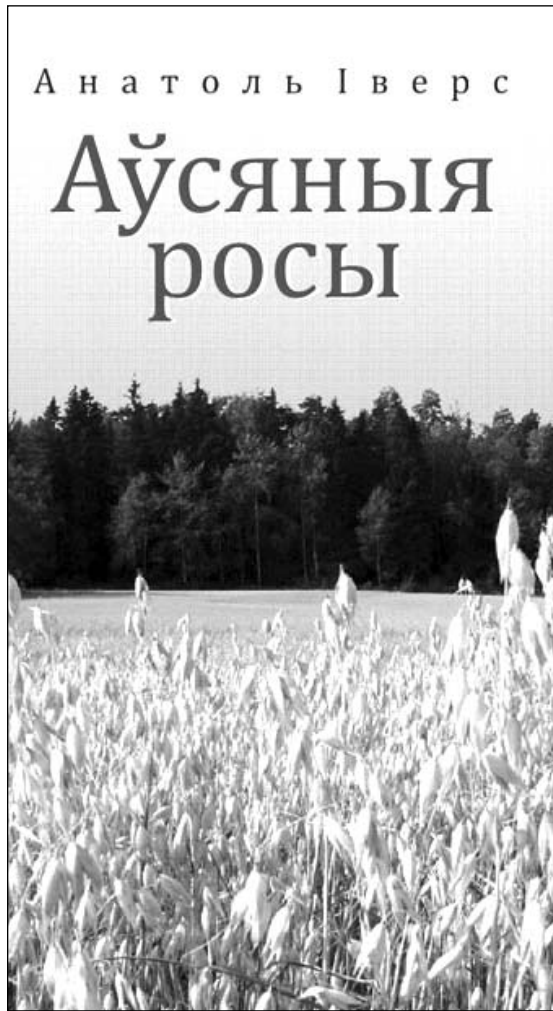
Аляксей Пяткевіч у артыкуле «Стойкасць паэтычнай натуры» даследуе, адкуль вытокі чалавечай і мастакоўскай мужнасці гэтага чалавека, дзе ён браў сілы,

каб пры кожным антыбеларускім рэжыме заставацца беларусам: «Анатоль Іверс цвёрда стаяў на сваёй зямлі. Так, напэўна, як і тутэйшы селянін, які араў поле». Літаратуразнаўца падкрэслівае ўдзячнае стаўленне паэта да сваіх рэцэнзентаў, што бывае далёка не заўсёды. Паэт, які столькі гадоў прабыў у немаце, які вярнуўся ў літаратуру, чакаў водгуку на свае кнігі. І цяпер, праз столькі гадоў, хвалюе мяне ягонае прызнанне: «Вашы прыхільныя словы да мяне і пахвальныя да вершаў выклікалі на вачах слёзы. Вядома, гэта слабасць. Аднак у час катавання ў дэфензіве паны не выціснулі і малой слязіны». Але гэта не азначае, што Анатоль Іверс успрымаў як належнае кожную пахвалу, якую лічыў незаслужанай. Калі на ягоным юбілеі Данута Бічэль прачытала прыгожы верш-прысвячэнне, у якім назвала яго класікам: «Песняй усім нам загойвае боль, — //

Класік жывы і Паэт Анатоль», то Анатоль Іверс у сваім вершы-адказе міла, з гумарам, але даволі цвёрда запратэставаў:

Вось залічыла Данута мяне ў класікі, — гэта залішне. Змусіла ў старасці пачырванець, — Я ж не рабіна, не вішня.

Урываў з выступлення Аляксея Карпока на з'ездзе Саюза пісьменнікаў у 1966 годзе — смелае слова. Гэты пісьменнік не баяўся гаварыць праўду ва ўсе часы. Ён быў перакананы, што несправядлівасць мусіць быць пакаранай: «Хоць бы папрасіў у яго хто прабачэння з тых людзей, якія яго тапталі. Дык не, яны робяць выгляд, што нічога

не здарылася...». А вось у артыкуле Аляксея Ненадаўца багата «правільных», ідэалагічна-вывярненых штампавых характарыстык падзей нашай гісторыі: «Прыйдзе новае жыццё, якое прынясе вызваленне ад панскага прыгнёту людзям працы», «Прыйшла фашысцкая навала і чорнай поганню рассыпалася па мілых абшарах»...

Даследчыкаў заўсёды цікавіла паходжанне псеўданіма паэта. У кнізе — некалькі версій. Звычайна сам Іван Дарафеевіч адказваў стандартна: «Не хацеў прыцягнуць такіх назвы, як Васілёк, Чабор <...>, якія для паліцыі былі «тутэйшымі», і ёй лягчэй было шукаць аўтараў вершаў»... Самае ж цікавае і дакладнае вытлумачэнне загадкі псеўданіму дае Данута Бічэль. Менавіта ёй паэт раскрыў сваю таямніцу. Псеўданім прыдумала будучая жонка. У эсэ гэта намалёвана так: яны позна развіталіся пасля спектаклю суботняй ноччу, а спаткаліся нядзельнай ранічкай на лясной сцяжыне:

— Іверс!
— А як гэта ты абзываешся?
— засмяўся...
— Хіба я абзываюся? Іверс — Іван і Вера...
— А чаму на канцы сыкае?
— А гэта — наш сакрэт... Такі кароткі верш...
— Не сакрэт, — зразумеў Іверс, — гэта сям'я...

Каханне, сям'я пачаліся ў паэта з верша. Таксама з верша, ужо ў іншым часе, як хораша ўявіла тое гарадзенская паэтка, пачнецца новая сям'я Івана Дарафеевіча. Гэта адродзіць яго, адзінокага, пасля такіх трагічных страў, да новага жыцця, дапамога перанесці тыя нягоды, што чакалі наперадзе. Ніна Паўлаўна, верная спадарожніца паэта, была і шчырай прыхільніцай яго таленту. Праз ягоныя вешы ўспрымала свет, прыроду. Выйдзе на вуліцу зімовым вечарам, угледзіцца ў снежавую красу

і згадае не Багдановіча, не Купалу, а верш каханага мужа.

Ва ўспамінах бачым, як парознаму ўспрымаліся дэталі асяроддзя. Да прыкладу, у будынку, дзе месцілася рэдакцыя газеты, была лесвіца. Чытаем у Алены Руцкай: «...Адчыніла грунтоўныя, масіўныя дзверы і ступіла на сцёртыя часам і такія ж грунтоўныя драўляныя прыступкі лесвіцы». Уладзімір Ягоўдзік убачыў гэтую лесвіцу іншай: «На другі паверх вяла чыгунная лесвіца, што нібыта стагнала пад нагамі». У апавядзе здзіўляе незвычайна смелы ўчынак Анатоля Іверса: даў маладому пісьменніку, якога сустрэў упершыню, кнігу Наталлі Арсенневай «Пад сінім небам». Ішоў 1973 год... «Вядома, тагачасныя пільныя органы не даравалі б паэту-партызану прапаганду творчасці «заакіянскай нацыяналістыкі», але ён чамусьці паверыў цікаўнаму пачаткоўцу», — піша Уладзімір Ягоўдзік. А тады ён, відавочна, і не здагадаўся, якую «крамолу» дазволіў сабе Іван Дарафеевіч. Лісты, што прапанаваў Уладзімір Ягоўдзік, каратка, лаканічна, стрымана апавядаюць пра розныя падзеі. Не любіў скардзіцца, займаць увагу неістотным. Звычайная фраза амаль у кожным лісце: усё добра...

Клопат пра іншых, імкненне хоць неяк дапамагчы, падтрымаць чалавека — гэтыя рысы заўсёды былі характэрныя для Івана Дарафеевіча. Так, ён звяртаецца да Уладзіміра Ягоўдзіка з просьбай напісаць пра белую падпольшчыцу: «Яна страшэнна хворая і не выходзіць з маёй галавы <...>, напішы пра яе ў газету, хай парадуюцца, пакуль жывая». З успамінаў Міхаса Мліноўскага даведваемся аб просьбе знайсці ў Баранавічах жонку свайго колішняга сябра і перадаць ёй паклон. Бо разумеў, як няпроста жанчыне сталага веку, якая засталася адна. Перададзенае прызнае слова памяці — гэта прыгожы ўчынак, які здольны падбадзёрыць, унесці светлы матыў у шэрае штодзённае існаванне.

Шмат дадаюць да вобраза паэта змешчаныя ў кнізе фотаздымкі. Прываблівае светлы, далікатны твар, чыстыя састарэлыя вочы зусім яшчэ маладога чалавека. Гэты здымак быў змешчаны яшчэ на вокладцы першай кнігі. З успамінаў даведваемся, што за яго давалося аддаць фатографу цэлы пуд збожжа. Погляд Івана Дарафеевіча звычайна задумлівы, літаратар засяроджаны на нечым сваім. Асабліва кідаецца гэта ў вочы на вельмі настраёвым калектыўным здымку пісьменнікаў Гарадзеншчыны, зробленым у Слоніме ў 1987 годзе. Літаральна ўсе з сонечнымі ўсмешкамі на тварах, а ў яго і тут куточкі вуснаў унізе...

У адным з апошніх лістоў Анатоля Іверса да болю кранулі словы: «Дзякую, што не забываеш. Я таксама цябе помню і не забуду да самай смерці». Тады прагучаў у маёй душы адказ, які жыве і сёння, які, мяркую, можа паўтарыць кожны, хто меў шчасце ведаць гэтага мужа, прыгожага чалавека, цікавага паэта: «І мы ніколі Вас не забудзем, шаноўны Іван Дарафеевіч».

15 (7)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

МОВА БЕЛАРУСКАЯ ЗАЎСЁДЫ БУДЗЕ

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Мова Беларуская

Рыгору Сітніцу

Заўсёды будзе белае;
Заўсёды будзе чорнае;
Багатае і беднае,
І хмарнае, і зорнае;

Святое і... распускае,
Бо і яно ж нязводнае...
А Мова Беларуская
Заўсёды будзе роднаю!

22 снежня 2011 г.; Менск.

Грошай няма, але бульба ёсць

У беларусаў жыццё такое:
Грошай няма, але бульба ёсць,
Значыць, жыццё зусім

не благое —
Хто на парозе, той і госьць!

У беларусаў дагледжаны грады,
Клопат адзін пра дзяцей, каб жылі,
А што да гэтай, як кажуць,
улады —
Небеларускія ёсць каралі!

17 верасня 2005 г.

Здабылі цару Каўказ

(Салдацкая песня)

Эдуарду Акуліну

Два салдаты йшлі з вайны,
Хлопцы маладыя,
І дамоў няслі яны
Раны баявыя.

Першы родам з Капыля,
А другі з-пад Клецка...
Плача родная зямля
З іхняга калецтва.

Кожны дакульгаў у час
Да свайго дамоўя —
Здабылі цару Каўказ,
Адалі здароўе...

Маці шкадуе сына,
Бацька шкадуе дачку,
Салдата ніхто не шкадуе —
Толькі зямля.

23 лістапада 2011 г.; Менск.

Мой заклік пачуйце, гарадчукі!

Гарынскія людзі
З Давыд-Гарадка,
Гарынь не забудзем,
Бо наша рака!

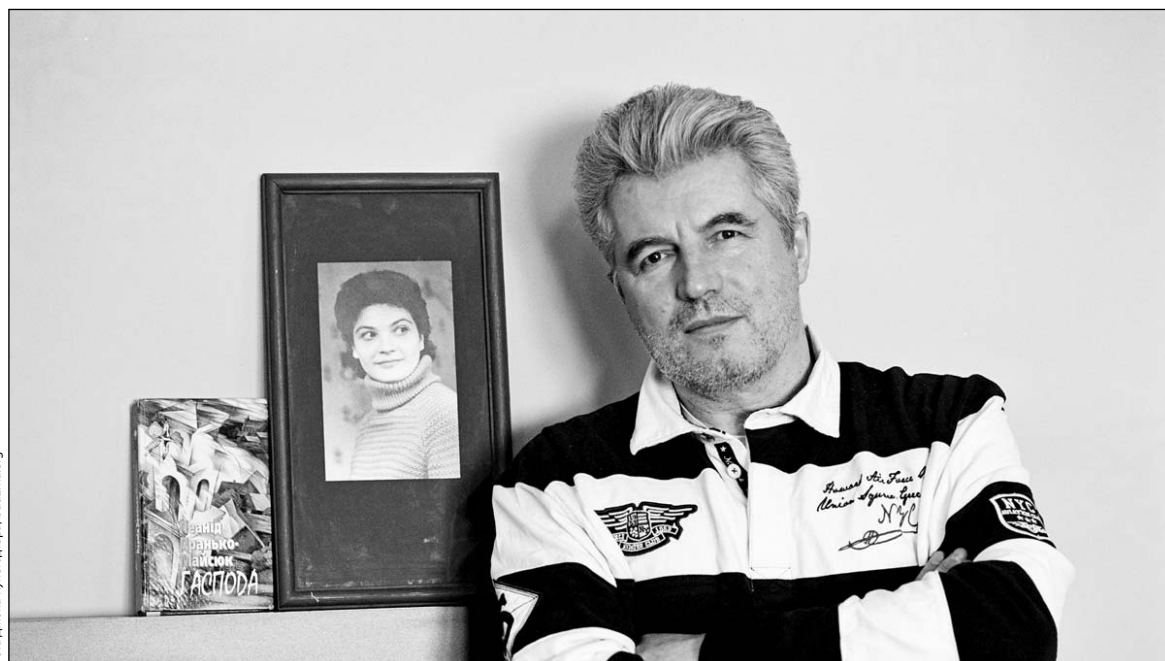
Мае дарагія,
Ідзіце, сябры,
На схілы крутыя
Царкоўнай гары.

І ў роздуме гошым
Успомніце там
Пра страчаны Божы —
Пра вогненны храм!

Хвілінаю горкай
Адчуеце вы:
Ён — брат Закаморскай,
Казанскай царквы!

Як хорам палескі
У сне-харастве,
Той храм Васкрасенскі
У сэрцы жыве...

Мой заклік пачуйце,
Гарадчукі,

Фота Дзюна Кунстагары. bydzim.org

І храм адбудуйце
Ля роднай ракі!

12 кастрычніка 2011 г.

На Сухой

Нічога тут не здарыцца такога...
Калі не здарыцца —
то ўсё яно нічога!
А калі здарыцца — пальцеца,
нібы з рога,
То сэрца зноў жа скажа:
«А, нічога...».

21 лістапада 2011 г.; Менск.

Беларускае шчасце

Тое раблю, што люблю;
Тое люблю, што раблю.
І чужынкам кажу з хаты роднае:
«Беларускае шчасце кароткае!».

19 жніўня 2011 г.; Менск.

Ходзячы з Хомкам па вуліцы Леніна

Сумненні душу аплялі?
Каго пахваліць ты не знаеш?!
Хто корміць — таго і хвалі,
І большую місу прыдбаеш!

28 снежня 2011 г.; Менск.

Прамінуйшы Раманайскую Слабоду

А гамерычны смех заўжэды
І незаўжэды (гады ў рады!) —
Найгеніяльнае мастацтва...

І самы час ужо прызнацца:
Смяяцца трэба і тады,
Калі не хочацца смяяцца.

29 лютага 2000 г. — 28 лістапада 2011 г.

Хохлік

Хохлік бегаў ля варот...
Янка Купала

Верш пра Хохліка паэт
Склаў — няхай чытае свет!
І курганнага паэта
Хохлік палюбіў за гэта!

І хваліўся як папала:
«Пра мяне пісаў Купала!
Памятае хай народ:
Хохлік бегаў ля варот!»

Я ж таксама — не сакрэт —
У душы крыху паэт.
Падабаюся я ўсім
Простым вершыкам такім:

Будзь начальнікам, тады

Грошы будзеш мець заўжэды;
Кажуць недарма ў народзе —
Хто начальнік, той і злодзей!».

20 жніўня 2011 г.; Менск.

На Ракаўскай

Трэба, сказаўшы: «Трэба...» —
Нешта зрабіць такое,
Каб рака абярнулася ў неба,
А неба стала ракою.

9 лютага 2012 г.; Менск.

Прамінуйшы Ратамскую

Нарэшце навучыўся жыць:
Маўчаць, ні з кім не гаварыць...
Пачуўшы развітанна медзь,
Бяседай доўгаю п'янець
Хачу з самім сабой адным —
Такім разумным і дурным.

24 лютага 2012 г.; Менск.

Ноч у Мадрыдзе

8 чэрвеня 2000 года

Каб дыхаць, як дыхаюць зоркі, —
Прасторы не рві на прасторкі
І свет не дзялі на малое...

Забудзь пра дурныя разборкі;
Ідзі да Купалы, да Лоркі, —
Да роднай душы і чужога!

27 лютага 2012 г.; Менск.

Размова з венгерскім паэтам у Лісабоне

Вы кажце:
«Памежны з Аўстрыяй
Сомбатхей
Славуты архітэктурай рымскай
даўніны...».

А я кажу:
«Яшчэ й тым, што ў ім
нарадзіўся Рудольф —
Бацька Леапольда Блума...».

Вы кажце:
«Цэнтр медзьве Феер
Секешфехервар
Знакаміты руінамі раманскай
царквы...».

А я кажу:
«Яшчэ й тым, што ў ім жыў
Стэфан —
Стрыечны брат Рудольфа...».

Вы кажце:
«У Венгры надпіс «Віраг» (кветкі)
Сустракаецца на шыльдах часцей
за іншыя надпісы...».

А я нагадваю:

«Менавіта Віраг — прозвішча
Рудольфа,
Бацькі Леапольда Блума...».

Уздыхаецца:
«Уліс» — мой нелюбімы раман...».
Уздыхаю таксама:
«І мой...».

19 сакавіка 2012 г.; Менск.

У 1995 годзе

Жыццё адно і смерць адна,
А вёснаў шмат ужо мінула.
Аднак была адна вясна —
Пяшчоты поўная прачулай.

І я казаў тады, што мне
Праз два світанні будзе сорак —
Дно крыўды, бо на гэтым дне
Я не знайду спрыяльных зорак.

А ты павінна іх знайсці,
Іначай згубіш век дзіцячы;
Ты убачыш у маім жыцці
Той край, якога мне не убачыць...

Неверагодная вясна
Неверагоднай застаецца.
Я разумею, што яна
Адна прыносіць кроў у сэрца.

30 сакавіка 2012 г.; Менск.

У кавярні «Вяроза» — 9

Будзь самотны і галодны,
Еш падсушаныя слівы, —
Колькі часу ты самотны,
Столькі часу ты шчаслівы...

Вольга расказала ў горы,
Крымскія забыўшы чары,
Як Васіль на Чорным моры
Тры разы аб смерці марыў...

7 сакавіка 2011 г.

ЧАТЫРЫ ВЕРШЫ КАНСТАНТЫ ІЛЬДЭФАНС ГАЛЧЫНСКАГА

Вандроўка ў шчаслівую Аравію

Пунсовыя стужскі пугі вецер цалуе
залётны.
Зорак у небе столькі, колькі
ў Афрыцы птушак.
Цягнуцца ледзьве коні, колы
на золку тужаць.
Вознік на козлах п'яны і вельмі,
вельмі самотны.

Як музыка, гэта карэта —
вандроўны кубар музычны!

Ноч навакол — гэта шчасце, якога
набегла задужа!
Як толькі ж уздымецца месяц
вялікай празрыстай сцюжай,
то кожны святляк замільуе
мігненнем сваім фасфарычным.

Плечы на мяккіх падушках,
ладан падушак у горле.
Ехаць няблага ж уночы,
што застаецца адзінай!
Спявае сапфір і дарога,
пя за гадзінай гадзіна...
Яны ж нічога не чуюць,
не знаюць, таму што памёрлі.

1929–1937 гг.

Паэзія

Паэзія мая — начны анёл,
спакой маладзіковы,
сунічны дол у сэрцы і наўкол,
і цені, як замовы.

Няма жанчын пры мне,
няма дзяўчат,
і ўжо заснулі словы,
і патанае старасвецкі сад
у спеве цвыркуновым.

І гэта ў ёй, паэзіі маёй,
мой кот стары, лянёвы
спіць на акне пад фортачкай
крывой

1934–1937 гг.

Струны кранаць

Струны кранаць — маладзік
узыходзіць!
Чуйная ноч і чароўныя шолохі
скрозь...
Кветкамі коней аздобіць,
мора гайдаць, як жанчын,
ранак вітаць і дзяцей,
што ў школу ідуць.

Струны кранаць, калі сонца
ўзыходзіць,
вусны каханкі любіць больш
за сонца і месяці,
свет, нібы астру, да сэрца
прыціснуць, а сэрца
зоркай зрабіць і прасіць:
«Варажы на спакой!».

1935–1937 гг.

Караль Шыманоўскі

(паэтычная версія размовы на
Кракаўскім Рынку непадалёк
дома «Пад Мурынамі» ўночы з
1 па 2 красавіка 1947 г.)

Ганне Івашкевічавай

Так. Гэта тут;
ля гэтых Мурынаў з Конга;
пад зоркай, што смешнай пчалаю
гудзе.
Вецер-заіка не можа спытацца
звонка:
«Му-
му-
музыка дзе?...»
А ў музыцы флажалеты,
нібыта персідскае тканне!
Як вам гучанне, пані?
Мне з вамі добра тут —
толькі б слухаць..

(журбою сагрэты),
доўга слухаць.. (сагрэты
расстаннем)
пра тое,
што вусны запахнуць
райскім грэйпфрутам.

1947–1948 гг.

ПРАЙДЗІСВЕТ

16 (8)

▶ АПАВЯДАННІ

ПАННА ЦІ ТЫГР?

Фрэнк Рычард СТОКТАН (1834–1902)

У старадаўнія часы жыў-быў адзін кароль-паўварвар, чые ўяўленні, хоць збольшага адшлі-фаванья і адточаныя прагрэсіўнымі ідэямі далёкіх лацінскіх суседзяў, яшчэ былі велічнымі, пышнымі і неўтаймоўнымі, як яго варварская палова. Ён меў багатую фантазію і да таго ж уладу, неабмежаваную настолькі, што варта было яму захацець, як разнастайныя прыдумкі пачыналі спраўджвацца. Ён вельмі любіў раіцца сам з сабою, і калі ўжо знаходзіў унутранае паразуменне — справа, лічы, была зробленая.

Калі кожны з яго сямейнага ці палітычнага кола роўна рухаўся вызначаным яму курсам, кароль быў ветлівы і добры, але пры найменшым зруху, калі планеты ягонага космасу пачыналі адхіляцца ад сваіх арбітаў, ён рабіўся яшчэ больш ветлівым і добрым, ды толькі нішто не цешыла караля так моцна, як магчымасць выпрастаць крывое ды змяць няроўнае.

Сярод пазычаных ідэяў, дзякуючы якім ён зрабіўся варварам толькі напалову, была пабудова арэны, дзе з праямай мужнай звырайнай адвагі розум яго падначаленых акультурваўся і далікатнеў.

Але нават тут яго багатая варварская фантазія паказала сябе. Каралеўская арэна была збудаваная не для таго, каб людзі пачулі перадсмяротныя рапсоды гладыятараў, не для таго, каб сузіралі немінучае супрацьстаянне рэлігійных поглядаў і галодных зяпаў, а з намерам як мага больш пашырыць і развіць разумовыя здольнасці свайго народа. Велічэзны амфітэатр з галерэямі па перыметры, з таямнічымі склепамі і нябачнымі праходамі быў сродкам, каб чыніць дасканалую справядлівасць, што карала зло і адорвала дабром па законах бесстаронняга і непадкупнага выпадку...

Калі ўсе расаджваліся па галерэях і кароль у атачэнні светлівай займаў высокі трон у сваёй частцы арэны, ён падаваў сігнал. Дзверы ўнізе адчыняліся, і абвінавачаны ўваходзіў у амфітэатр. На супрацьлеглай сцяне арэны, замкнутай з усіх бакоў, былі двое дзвярэй, абсалютна аднолькавых. Абавязкам і прывілеямам падсуднага было падыйсці да адных і адчыніць. Ён мог абраць любыя дзверы, якія захоча. Ніхто не падказваў і не ўплываў на яго рашэнне, толькі ўжо згаданы раней бесстаронні і непадкупны выпадак. Калі ён адчыняў адны дзверы, адтуль выскокваў галодны тыгр, самы жорсткі і люты, якога толькі маглі знайсці. Ён накідаўся на чалавека і разрываў на шматкі, караючы за злачынства. Як толькі справа злачынцы вырашалася такім чынам, чуліся жалобныя гукі жалезных званаў, ад краёў арэны падымалася галашэнне нанятых плакальшчыкаў, а шматлікія глядачы з паніклывымі галовамі і цяжарам на душы павольна крочылі дахаты, вельмі засмучаныя, што нехта такі малады і прыгожы або такі

стары і паважны заслужыў гэты жудасны кон.

Але калі абвінавачаны абіраў іншыя дзверы, адтуль з'яўлялася панна, што як найлепш падыходзіла яму па ўзросце і становішчы, абраная Яго Вялікасцю сярод сваіх верных падданных. З гэтай паннай асуджанага тут жа жанілі, што было дарункам за яго нявінаасць. Няважна, была ў яго жонка і сям'я, меў ён прыхільнасць да тае панні ці не, — кароль не даваў такім другасным акалічнасцям парушаць яго вялікі план расплаты і ўзнагароды. Жаніцца адбывалася тут жа, на арэне, як і ў першым выпадку. Унізе, пад тронам караля, адчыняліся дзверы, адтуль выходзіў святар, аточаны харыстамі і маладымі танцоркамі, што выдзьмвалі ў пазалочаныя горны радасныя мелодыі ды таңчылі вясельныя танцы, набліжаўся да маладой пары і вячаў іх хутка і бадзёра. Потым усчыналіся ўдешныя перазоны вясельных медных звонкаў, людзі ўзрушана крычалі «ўра», а невінаваты, чыю дарогу дзеці асыпалі кветкамі, вёў нявесту ў свой дом.

Вось такім напаўварварскім метадам чыніў кароль правасуддзе. Яго надзвычайна справядлівасць — навідавоку. Злачынец не мог ведаць, з якіх дзвярэй з'явіцца панна; ён адчыняў любыя, якія хацеў, нават не здагадваючыся, з'ядуць яго ці ажэняць. Здаралася, тыгр выскокваў з адных дзвярэй, а здаралася — з другіх. Рашэнні гэтага суда былі не толькі справядлівымі — яны былі дакладна акрэсленыя: абвінавачанага тут жа каралі, калі ён прызнаваў сябе вінаватым, а калі быў невінаваты — тут жа атрымліваў сваю ўзнагароду, хацеў ён таго ці не. Пазбегнуць прысудаў каралеўскай арэны было немагчыма.

Такая сістэма была вельмі папулярнай. Калі людзі збіраліся разам у вялікія судныя дні, яны ніколі не ведалі загадзя, стануць яны сведкамі крывавай бойні або шумнага вяселля. Гэтая няпэўнасць давала такім падзеям цікаўнасць, якой іначай магло і не быць. Таму масы былі радасныя і задаволеныя, а інтэлігенцыя не магла назваць такі план несправядлівым, бо хіба ж лёс абвінавачанага не быў у яго руках?

У караля-напаўварвара была дачка, што квітнела, як яго самыя пышныя фантазіі, і мела сэрца гэткае ж палкае і ўладнае, як у бацькі. І, як здараецца ў такіх

выпадках, была яна зрэнкай яго вока, і кароль любіў яе больш за ўсё чалавецтва. Сярод яго прыдворных быў юнак, чые гарачая кроў і нізкае паходжанне рабілі яго акурат такім героем любоўных раманаў, якія, як правіла, і кахаюць прынцэсаў. Прынцэсу яе каханак цалкам задавальняў, бо быў самым прыгожым і самым смелым ва ўсім каралеўстве, і яна кахала яго з жарсцю, поўнай таго варварства, што рабіла яе пачуці моцнымі і гарачымі. Іх стасункі шчасліва працягваліся некалькі месяцаў, пакуль аднойчы пра іх не даведаўся кароль. Без сумневаў і ваганняў ён выканаў свой абавязак: юнака кінулі ў вязніцу і прызначылі дзень яго суда на каралеўскай арэне. Натуральна, гэта была надзвычай важная падзея для караля, і Яго Вялікасць разам з усім народам быў моцна зацікаўлены ў падрыхтоўцы і правядзенні рытуалу. Ніколі раней не здаралася нічога падобнага, ніколі раней падданы не наважваўся пакахаць дачку караля. Гэта потым ужо такія выпадкі сустракаліся ледзь не на кожным кроку, але ў той час яны былі з'явай надзвычай новай і ашаламляльнай.

Па ўсім каралеўстве абшукалі тыгравыя клеткі, збіраючы самых дзікіх і лютых звяроў, каб выбраць з іх тыгра для арэны. Па ўсёй краіне дасведчанае журы перагледзела шэрагі маладых і прыгожых дзяўчат, каб юнак займеў вартую яго нявесту, калі лёс не прызначыць яму іншага. Канечне, усе ведалі, што тое, у чым юнака вінавацяць, ён зрабіў. Ён кахаў прынцэсу, і ні ён, ні яна, ні нехта іншы не збіраліся гэты факт аспрэчваць. Але кароль і ў галаву не прыйшоў б дазволіць такому выпадку, як гэты, парушыць працу суда, якой ён так цешыўся і насалоджваўся. Няважна, чым скончыцца справа: ад юнака ўсё роўна пазбавяцца, а кароль атрымае эстэтычнае задавальненне, назіраючы за ходам падзеяў, якія і вызначаць, добра ці кепска зрабіў юнак, дазволіўшы сабе пакахаць прынцэсу.

Прызначаны дзень надшыоў. Адусюль збіраліся людзі і запаўнялі вялізныя галерэі арэны, а натоўп, няздолны трапіць усярэдзіну, гуртаваўся вакол сценаў. Кароль і світа занялі свае месцы насупраць дзвярэй-блізнюкоў, гэтых лесавызначальных брамаў, так жудасна падобных.

Усё было гатова. Падалі сігнал. Дзверы пад тронам адчыніліся, і

каханак прынцэсы выйшаў на арэну — высокі, прыгожы, ладны. Яго з'яўленне віталі прыглушаным гулам страху і захаплення. Палова прысутных і не здагадалася, які прыгажун жыў побач з ім. Не дзіва, што прынцэса яго пакахала! Як жахліва, што цяпер ён тут!

Калі юнак прайшоў углыб арэны, ён павярнуўся, як патрабуе таго звычай, і пакланіўся каралю, але ні на секунду не задумаўся ён пра манаршую асобу. Яго вочы неадрыўна глядзелі на прынцэсу, што сядзела па правую руку ад бацькі. Калі б не парасткі варварства ў яе характары, відаць, панні тут не было, але моцная і палкая душа не дазволіла ёй прапусціць падзею, настолькі ёй цікавую. З часу, як загад пра тое, што яе каханак мусіць сустраць свой лёс на каралеўскай арэне, уступіў у сілу, удзень і ўначы яна думала толькі пра гэты надзвычайны працэс і ўсё, што з ім было звязана. Надзеленая найвялікшай уладай, упывам і сілай характару сярод тых, хто калі-небудзь цікавіўся разважыкай такіх справаў, яна зрабіла тое, што ніколі нікому не ўдавалася: яна дазналася таямніцу дзвярэй. Яна ведала, у якім з двух пакояў, што хаваліся за дзвярыма-блізнюкамі, стаяла адчыненая клетка з тыграм, а ў якім чакала панна. Праз гэтыя цяжкія дзверы, шчыльна завешаныя скурамі звонку, чалавек, вымушаны падняць засаўку на адных з іх, не мог пачуць ані гуку, ані падказкі. Але золата і сіла жаночай волі здабылі прынцэсе разгадку таямніцы.

Яна не толькі ведала, у якім з пакояў стаяла панна, гатовая з'явіцца, як толькі адчыняцца дзверы, радасная і расчырванелая, але ведала і тое, кім была тая панна — адна з самых прыгожых і мілых дзяўчат пры двары. Яе абралі ўзнагародзіць юнака, калі яго невінаватасць у злачынным імкненні да некага настолькі вышэйшага, чым ён сам, будзе даказана. Прынцэса яе ненавідзела. Часціком яна бачыла ці ўяўляла, што бачыць, як гэтая прыгожая і істота кідае захопленыя позіркы на яе каханага, і часам ёй падавалася, што тыя позіркы прымалі і нават адорвалі ў адказ. Час ад часу прынцэса бачыла, як яны размаўлялі; было тое раз ці два, але так шмат можна сказаць і за імгненне... Магчыма, яны гаварылі пра дробязі, але адкуль ёй ведаць? Дзяўчына была прыгожай, але яна наважылася падняць вочы на каханка прынцэсы, і з усёй сілай дзікай крыві, што перадалася ёй ад доўгіх чарадаў варварскіх яе продкаў, прынцэса ненавідзела жанчыну, якая чырванела і трымцела за нямымі дзвярыма.

Калі яе каханак павярнуўся і глянуў на яе, яго вочы сустраліся з вачыма прынцэсы, што сядзела бялейшая, чым хто-кольвек у гэтым шырачэзным акіяне ўстрывожаных твараў вакол яе, і ён імгненна заўважыў і зразумеў — з дапамогай той сілы, якой надзелены каханкі, калі іх душы сплечены ў адно, — што яна ведала, за якімі дзвярыма стаіцца тыгр, а за якімі стаяла панна. Ён і чакаў, што яна даведаецца. Ён разумеў яе нагуру, у душы быў упэўнены, што яна не супакоіцца, пакуль не вызнае таямніцу, схаваную ад усіх глядачоў, нават ад караля. Адзіная надзея, што абяцала юнаку хоць нейкую пэўнасць, была звязаная з поспехам прынцэсы разгадаць сакрэт дзвярэй. І калі ён глянуў на яе, то пераканаўся:

ёй удалося, бо ў душы ён ведаў, што ўдасца.

А пасля хуткім і трывожным паглядом ён запытаўся: «Якія?». Пытанне было для яе такім зразумелым, нібыта ён выгукнуў яго з арэны. Нельга было траціць ні хвіліны. Пытанне прагучала імгненна. І наступнае імгненне вымагала адказу.

Яе правая рука ляжала на мяккім парэпце перад ёю. Яна падняла руку і зрабіла лёгкі і хуткі ўзмах управа. Ніхто, акрамя яе каханка, нічога не заўважыў. Усе пагляды, акрамя ягонага, былі прыкаваныя да чалавека на арэне.

Ён павярнуўся і цвёрдым упэўненым крокам пайшоў праз пустую арэну. Людскія сэрцы спыніліся, дыханне замерла, а пагляды неадрыўна сачылі за юнаком. Ні кроплі не вагаючыся, ён рушыў да правых дзвярэй і адчыніў іх.

Загадка гісторыі ў тым, хто быў за дзвярыма: тыгр ці панна?

Чым больш мы разважаем над гэтым пытаннем, тым цяжэй на яго адказаць. Яно вымагае даследавання чалавечай натуре, што вядзе нас блытанымі лабірынтамі жарсці, з якіх цяжка выбрацца. Падумай пра гэта, дарагі чытач, але не так, як калі б адказ залежаў ад цябе, а з пункту гледжання гэтай напаўварварскай прынцэсы, чыя кроў кіпіць у жылах, а душа распяляецца на вогнішчы з адчаю і роўнасці. Яна страціла яго, але каму ён дастанецца?

Як часта пры святле дня і ў начных сваіх сненнях яе апаноўвала дзікая вусціца, і, закрывшы твар рукамі, яна ўяўляла, як каханак адчыняе дзверы, за якімі яго чакаюць лютыя іклы тыгра!

Але ж наколькі часцей яна бачыла яго ля другіх дзвярэй! Як яна скрыгтала зубамі і рвала на галаве валасы ад горкіх сваіх думак, уяўляючы захапленне і экстаз, з якімі адчыніць яе каханак дзверы перад паннай! І калі яна бачыла, што ён ірвецца да сустрачы з той жанчынай, што яго шчокі гараць і вочы іскрацца трыумфам, што калі ён выводзіць жанчыну на арэну, то ўвесь свеціцца радасцю, адораны наноў жыццём, калі яна чула радасныя крыкі натоўпу і зацятае дзіньканне шчаслівых званаў, калі бачыла, як святар і яго ўсцешаныя памагатыя набліжаюцца да маладой пары і ператвараюць іх у мужа і жонку проста на яе вачах, калі бачыла, як крочаць яны разам па ўсыпанай кветкамі сцяжыне, гучныя воклічы выселага натоўпу нясуцца ім услед, а яе адчайны крык у ім губляецца і тоне, — яе душа палала пакутамі!

Хіба не лепш для яго адразу згинуць і чакаць яе ў бласлаўным выраі напаўварварскай будучыні?

Але ж гэты жудасны тыгр, яго рык і пырскі крыві!

Яе рашэнне нарадзілася ў момант, але яно спела доўгімі днямі і начамі пакутлівых роздумаў. Яна адпачатку ведала, што ў яе папросіцца адказу, і, вырашыўшы, якім ён будзе, без кроплі сумневу паказала рукой направа.

Пытанне яе выбара разгадаць няпроста, і я не вазьму на сябе смеласць лічыцца адзіным, хто ведае адказ. Таму я пакідаю яго вам. Дык хто з'явіўся з адчыненых дзвярэй — панна ці тыгр?

Пераклала з англійскай
Юля ЦІМАФЕЕВА

НА ВАЛАСКУ

Жан ЖЫРАДУ (1882–1944)

Пакінуўшы абдымкі місіс Шэрлак Холмс, па дарозе дадому я раптам сутыкнуўся (шанцуе ж мне!) з яе мужам.

— Вось дык сустрэча! — прамовіў знакаміты дэтэктыў. — Павячэраем разам? Я ж вас сто гадоў не бачыў!

Відаць, хвалюванне — усё ж мільганула на маім твары, таму што Шэрлак злёгка ўсміхнуўся:

— Бачу я, — сказаў ён, — што містэр ідзе да каханкі.

Скажу «не» — атрымаецца, што нешта хаваю. Скажу «так» — падумае, што пазбягаю яго. Таму я адказаў — мабыць, даволі паспешліва, — што вышэйзгаданая каханка выдатна ўмее чакаць і што я магу завітаць да яе а восьмай, а магу і а дзвятаятай. Зрэшты, калі ёй гэта не падабаецца, магу і зусім не хадзіць...

Тут Шэрлак абняў мяне за плечы і перабіў:

— Хопіць мармытаць, дружа. Вось вы і трапіліся! Насамрэч вы ідзеце са спаткання!

Дрыжыкі прайшлі па маім целе і дабраліся да валасоў, якія ўсталі дыбарам.

На маё шчасце, ён дадаў:

— Хопіць жартаў, хадзем у рэстаран. На жаль, не магу запрасіць вас да сябе, бо мяне ніхто не чакае: у пакаёўкі выходны.

Здаецца, пранесла. Мой сябра глыбока задумаўся, гледзячы ў сваю талерку, але я вырашыў, што задуменнасць гэтая мае дачыненне да якога кішэннага злодзея альбо сутэнёра... І раптам ён злёгка крануў нагой маю шчыкалатку.

— А вось і доказ, — сказаў ён.

Ягоную задуменнасць як рукой зняло.

— Бясспрэчны і неабвержны доказ таго, — патлумачыў мне Холмс, — што ў вас было спатканне. Вашыя чаравікі зашпіленыя толькі на палову гузікаў, значыць, вас альбо знянацку зашпілілі на гарачым, што даволі непраўдападобна, бо ваш гальштук няспешна завязаны жаночаю

рукой, альбо вы наведвалі дом, дзе не выкарыстоўваюць кручкі для абутку, ангельскі дом, напрыклад^[1].

Усмешка ў мяне атрымалася даволі крывая.

— У кожнай жанчыны, — выціснуў я, — ёсць шпількі на валасы, якія выдатна замяняюць кручкі.

— А ў вашае каханкі іх няма, — адмахнуўся Холмс. — Магчыма, вам невядома, што англічанкі даўно заснавалі лігу змагання супраць шпільек. Зрэшты, каб не хадзіць далёка, скажу, што жанчыны, якія носяць парык, шпількамі ўвогуле не карыстаюцца. Каму, як не мне, пра гэта ведаць: мая жонка да іх належыць.

— Хм-м... — мармытнуў я.

Ён відавочна забавіўся, катуючы мяне. Да таго ж гэты ёлупень пасадзіў мяне спінай да акна, так што скразняк працінаў да касцей. Я чхнуў. Дастаючы насоўку, я выпадкова выпусціў з рук іншую — упрыгожаную карункамі, крышку большую за ліст, крышку меншую за маю далонь. Шэрлак паклаў яе на стол і зноў занурыўся ў сузіранне.

— Гэта жаночая насоўка, — урэшце прамовіў ён.

І ўхмыльнуўся.

— Якое дзяцінства! — сказаў Холмс. — Вы выкрылі сябе насоўкай! З часоў Яга і Атэла насоўкамі не грэбуюць хіба што аперэты. Але не хочацца быць бестактоўным... Можна мне яе агледзець?

— Ды калі ласка, — як дурань, прамармытаў я. — Яна чыстая.

І, каб не страціць твару, пачаў насвістваць нешта ідыёцкае. Праўда, потым, зразумеўшы, што страта аднаўленню не падлягае, змоўк. Зрабілася так ціха, што можна было б пачуць, як пралятае муха. Але гэтая гнюсь, як на злосць, недзе схавалася. Маё сэрца, скачучы на чацвертай хуткасці, гуло ў поўнай цішыні, нібы рухавік. Шэрлак адпіў з бакала бардо на палец, потым яшчэ на палец, а сваім уласным (указальным) тыснуў у насоўку:

— Магу сказаць, што гэта жонка чалавека падазронага і

далёка не дурнога — заявіў ён. — Ініцыялаў няма.

Я з палёгкай кульнуў дзве вялізныя шклянкі вады. Шэрлак панюхаў насоўку, потым падсунуў яе мне пад нос.

— Чым пахне? — спытаў ён.

У нос біла парфумай «Конга», ды так, што бакаса двухтыднёвай вытрымкі, якім нас частавалі, цалкам можна было прыняць за голуба. Дый сезон палявання ў той дзень толькі адкрываўся.

— Ну і чым пахне? — прамовіў я.

На шчасце, Холмс ніколі не слухаў сваіх суразмоўцаў. Ён сам задаваў пытанне і сам на яго адказваў.

— Мне, — паведаміў ён, — нічым не пахне. Значыць, да гэтай парфумы я прывык. Напрыклад, «Конга»: ёй карыстаецца мая жонка.

Той, хто ніколі не апынаўся ўнутры малатарні альбо пад катком, наўрад ці здолее зразумець, у якіх абцугах спіскалася маё

сэрца. Я нахіліўся над талеркай, спрабуючы раздражніць апетыт, і адчуў, як у гэтым маўчанні паветраны слуп, што ціснуў на плечы, зрабіўся ўдвай цяжэйшым. А Шэрлак усё працягваў мяне разглядаць.

— Волас, — сказаў ён.

Я паглядзеў у ягоную талерку.

— Гэта не волас, — сказаў я, — гэта, без сумневу, парэй.

Не адказваючы, ён падняўся і двума пальцамі зняў з майго пляча светлую шаўкавістую нітачку, мяккую і кароткую — карасей, волас, з тых, што так добра выглядаюць на плячы мужчыны, калі на яго кладзецца галава каханай.

— Ну, і што гэта? — пацікавіўся Холмс.

— Гэта, — зацягнуў я голасам, які мне б вельмі хацелася палічыць раўнадушным, але які насуперак маёй волі паздраднічку задрыжаў, — гэта, як вы самі заўважылі, волас.

Холмс паклаў волас на белы абрус. Я паспрабаваў скарыстаць магчымасць, дадзеную мне парывам ветру і задуменнасцю майго кáта, і чхнуў у кірунку воласа, які прыпадняўся, калыхнуўся, быццам змяя на хвасце, і тым не менш, гадзюка, са стала не зляцеў.

— Чхніце яшчэ раз, — скамандаваў Шэрлак Холмс, які, несумненна, заўважыў мае выкрутасы.

Жарт мне ўдалым не падаўся.

— Чхайце самі, — разлаваўся я, — калі так хочаце.

Ён чхнуў. Волас прыпадняўся, калыхнуўся (і гледзі вышэй).

— Гэта, без сумневу, волас ад парыка, — зрабіў ён выснову. — Аснова клейкая!

Волас зноў апусціўся і застыў паміж намі, нерухомы, як мумія. Мёртвы волас падаўся мне нашмат даўжэйшым, чым жывы.

Шэрлак асушыў свой бакал і паглядзеў скрозь яго, як праз лупу, спыняючы мае спробы падліць яму шаблі — зрэшты, немагчыма агіднага.

— Гэта волас маёй жонкі, — прамовіў ён.

Я паспрабаваў схваць свой жах за лёгкай гулліваасцю.

— Што вы, што вы, мой дарагі! — заліваўся я салаўём. — Місіс Холмс такая прыгожая, ну куды мне, што вы!..

Ён глядзеў на мяне амаль з жалем.

— Мой бедны сябра, — уздыхнуў ён, — ужо хто-хто, але гэтая ірландка не першай свежасці...

Смерць усё ж лепшая за няпэўнасць. Цярпець не магу, калі мяне падсмажваюць на павольным агні. Тым больш калі вас слухае няздара-афіцыянт, які падае на стол, — яго я адаслаў прэч.

— Ну а цяпер, — пагрозліва сказаў я, падымаючыся і працінаючы Шэрлака позіркам, — давайце, тлумачце!

Я, як кажуць, браў быка за рогі, а можа, і яшчэ горш.

Мой супернік, аднак, не страціў ні кроплі спагадлівай іроніі.

— Калі ў двух словах, — сказаў ён, — то справа такая: вы ідзеце са спаткання і відавочна хвалюецца, сустрэўшы мяне, — значыць, вы зацікаўлены ў тым, каб я не даведўся, хто дорыць вам сваю прыхільнасць. Вашыя чаравікі не зашпіленыя, значыць... у вас не было магчымасці гэта зрабіць. Сёння ў маёй пакаёўкі выходны, і мая жонка дома адна. У вас насоўка, якая належыць маёй жонцы. Я знаходжу на вашым плячы волас з яе найлепшага парыка. Значыць...

Мае вочы ўтаропіліся ў адну кропку. Час цягнуўся тым павольней, чым хутчэй білася маё сэрца.

— Значыць, — сказаў Шэрлак, які ўвесь гэты час працінаў мяне позіркам удава, што сабраўся праглынуць трусіка, — значыць... Самі рабіце выснову.

Выснову я зрабіў, таму сядзеў, адкінуўшыся на крэсле і ліхаманкава спіскаючы свой рэвалвер — выдатны дванаццацізарядны браўнінг. Якая дурасць — увесь час цягаць яго незараджаным!

— Значыць, — спакойна вымавіў нарэшце Шэрлак, — і заўважце, сябра, я на вас не злуюся... вы — каханак маёй пакаёўкі!

— Афіцыянт! — загарлаў я. — Дзе вас чэрці носяць? Мне да ночы чакаць?! Цягнуце шампанскае!

^[1] Ангельцы і англічанкі, як вядома, аддаюць перавагу чаравікам на шнурках, што носяць назву «рышэль» (заўвага аўтара).

1908

Пераклала з французскай Кацярына МАЦІЕЎСКАЯ

▶ ВЕРШЫ

НЯВЫПЛАЎЛЕННЫ ДЗЕНЬ

Віктар СЛІНКА

сталёвы трос — на ліку не адзін
іх восем альбо дзевяць — утрымаюць
сабою берагі; а кожны трос
аплецены трывалым тонкім дротам
у столак некалькі; там унутры кілім
сатканы беражэсца і адыходзяць
да берагоў абодвух ніткі; імі
напятая аплецена струна —
на ліку не адна — між берагамі
бо ў нетрывалым сэнс трываласці заўжды
калі ж метал прыбраць (засцеражэнне)
пакінушы слабе за апору
даволі будзе подыху вятрыскі
адной-адзінай хвалі — берагі
разыдуцца; жывое — жыватворыць
і мёртвае не пазбягае зла

дык значыць — так; вось так — і не іначай;

так гаварыў хто кінуў на кавадла
чырвонае жалеза для кляйма

30.06.2011

Трымаючы ў руцэ кап'ё, патраплю
Маланкава кароткім рухам
Я міды між створака пад вадою.
Яна сашчэпіць іх, ды — позна. Падыму,
Адам табе сваю чарговым здабычу.
У бела-шэрай місе з парцеляны
Пяць прыгаршчаў сухіх пялёсткаў — ты
Іх ператрэш павольна між далоняў.
У гладышы, надтрэснутым крыху,
Мука — і яйкі ў сплеценым з лазы
Маленькім зграбным кошыку — яго
Расфарбавала ў колер велікодны
Таксама ты. А сёння — не Вялікдзень.
Агонь гарыць. На дошцы — плітка масла
Ў вільготных дробных кропельках расы.
У цёмнай бутлі, вузкай і высокай,
Чаруе самаробнае віно —
Там смакавы букет, не алкаголь.
Нібы твае расплеценыя косы, глядзі — снапы:
Ад перавясла вольны
З іх кожны, так. Яны — ля малатарні.
Ды гэта ўсё — на заўтра. Сёння нам
Нясцёрпа смачна кожны пахне венік.
Чакае нас палок, пасля — пасцель.
Нам не забыцца смаку дзікай качкі,
Няспешна затаванай на вячэру.
Чакае ноч! Шпурляў я гэтак камень
Перад люстэркам цемні азёрнай.
Чакае ноч, чакаюць нашы дзеці.
Не пазычаем — аддаем жыццё.

Бароўка, 19.07.2011

Дзень, калі ты страціла карону

Дзень, калі ты страціла карону ў яго ва-
чах, быў амаль неадрозны ад іншых, але
нейчым і асаблівым.
Гэтаксамі вірвала ў дварах звонкагалосая
малеча, і чародкі мыльных пухіроў весела
раставалі ў паветры. Паспела ўсё стаць
ясным і зразумелым: малюнкi, якія ўнутры
краналі невідавочныя пэндзлі, расціраючы
фарбы ўсмешак тут, дзе ахрыстае нава-
колле, перасяліліся з уяўлення на чарцяжы:
сцены будынкаў незбудаваных, паверхі ўва-
собяцца ў цэглу і камень, — зробленая апа-
лубка, бетонмяшалка працуе, прымаюць
раствор, кладуць для ўмацавання падмурку
ўскрай транзіі падручнікі, на якіх будуць
вучыцца дзеці ў снах, для паўтарэння
матэрыялу кожны вечар і кожную ноч
прастукванне сцен і даху: дзе музіць быць
выйсце; і ўжо на кожнай шыі муляе яшчэ
не адзеты хамут — да пісягоў крывавых, і
праточваецца ў спеў нота: «Еш чарніцы як
мага болей — імі сілкуецца зрок».
Вакацыі, вы — мара, мара дзяцей, і яшчэ
— план уцёкаў у патайнай кішэні, на гузік
заціпленай.

І немаўля сказала, не маючы слова: агаі-
навея, а, што значыла, мабыць: «Дзень,
калі ты страціла карону, амаль неадроз-
ны ад іншых, толькі гэта быў дзень, калі
ты згубіла карону — у яго вацах, — і ён не
дапамог знайсці».

2 жніўня 2011

На дрэве мандарынавым галінка грушы
Прышчэплена. Хто пад аховай часу —
У таго
І часце лічбамі гадзінніка ачэплена.
На кроў — накруткі. Вольны вусень — я
Той мурашынаю пакінутаю сцэжскай
Кіруюся да дрэва, можна скуль
Прасторы азіраць — на кроў — накруткі —
Што матыля я змераю крылом.
Навошта ў праўды гланды выразаць,
Калі яна не мае што сказаць?
Мой донар — дом; нядоены абшар
Мычыць і ў загародку б'е, ледзь не ламае
Яе і за каго нас хоча мець — таго не знае.
То з рыфмай, то без рыфмы гавару,
Да Мухамеда мезенцам падліваю гару.
Арык, вада! З вярблюдзіцаю ішчасце.
Я прадзед мой, а мой наступны ўнук
Клапоціцца, каб не запэкаць рук.

Мы ўсе — парода для прылад незразумелых,
Яшчэ — руда, парода, але ж ніколі — рунь,
Нявыплаўлены дзень яшчэ пакуль.

17 жніўня 2011

Бачыш, скача ён прама сюды —
Селязец на кульгавым кані.
Вочка морквіны ў зяпе адкрытай,
Загінаецца хвост дугой
І паказвае нам напрамак.
Задзіночанне сонца і хмары
Наш падпальвае дэльтаплан.
Час, патрачаны на жніво,
Закладаецца ў каравай
Толькі на пяцьдзесят адсоткаў.
Дровы, што перад гэтым у прыску
Бульбінам грэлі бакі,
Тэрмінова адкліканы ў попел.
Бачыш, скача ён прама сюды —
Гаспадар бесканвойных сэрцаў
З кветкай, выразанай з тканіны,
Наколатай на плаўніку.
Над трупярыню часу — кнот,
Разам — воск нарасталай свечкі.
Хто
ля пуні
схаваў гарпун, —
Селядцу на кані кульгавым?
За мяжою Звонку-Ўнутры —
Грушка-дзічка, крамяны нерат.
Хто схаваў? Кожны — думае, марыць,
Паказалі каб на яго.

20 жніўня 2011

Для аднавокага кацяняці

Для аднавокага кацяняці, якое грэю за
пазухай, для небяспечнай брытвы ў вузкім
футарале ва ўнутранай кішэні скуранкі,
для спелага яблыка, які ўмею лавіць на
бязу, высока падкідаючы, скачучы цераз

прыступкі, — ці ёсць для іх што-небудзь
абразлівае ў ніжэйшым: «Жанчыны
нечым нагадваюць афраамерыканцаў,
але афраамерыканцы зусім не нагадваюць
жанчын».

Ручайка любові і прыгажосці, нібы за-
ганная ў бетонную трубу рэчка Няміга;
ды гэтыя — найдаражэй: кацяня, брытва,
яблык. Бо некаторыя з нас — так, ідуць
насустрэч, некаторыя — хаваюцца і ўця-
каюць, але не ад любові і прыгажосці, — ад
таго, што будзе пасля.

На велізарных цэпелінах човен
Падводны апускаецца з нябёс
Да глыбіні марское. Спражскай поўні
Мацуецца абсяг. Я знаю лёс

І прадказанне ластаўкі, што з сіні
Зноў падае ў квадрат свайго двара, —
Шчаслівая, бо мае дом. Пустыня!

Недавыказаныя, непрамоўленыя рад-
кі; ненаўмысна абарваны верш. І тут
з'яўляем мы: пясок, насыпаны ў топку
паравоза сэнсу, бурка і папах — падарунак
манекену.

Таму — не спі, жаночая жандармерыя.
Дзе ж твае гумовыя друкі? — пакажытай
нас, — мы яшчэ здольныя ўвасобіцца ў не-
абрыганы шыпынавы куст.
Бо кожны з нас — мажняя, ледзь не квад-
ратная афраамерыканка, што слявае
спірычуэлз.

7-8 верасня 2011

Элегія

Навошта днём запальваць ліхтары?
Яны ж гараць: па два, па тры,
Гуртамі, групкамі ля вузкіх пераходаў
Алей у верасні. Мы выйшлі на свабоду.
Я палюбіў лістоту мокрую —
і змятую траву,
І ліхтары, — і раўнадушным іх святло
не назаву.

Мне соладка з табой, — бо знаю,
зную горыч.

І ў прадказаннях тое,
Што ты мне падорыш,
Хавае дождж — і паварот у двор.
Я не прасіў, таму ў валодаю! Сабор —
Насупраць ён, — які нас пазнаёміў,
Мой знае дар жыццём натольваць словы;
З малітвай і нажом стаіць дзень новы,
мовіць
У ценю ад яго калон.

2011

Арахна-дзяўчына
дастань свой шыдэлак
звяжы-спляці
ложак
логвішча
пастку
бачыш — ляціць
паўзе
набліжаецца
жужаль
майго сэрца.

Для чаго мы прыйшлі ў гэты свет
дзе паміж тваіх ног — чароўны прасвет
усё гэта — наўзбоч ад астатняга
ці астатняе — наўзбоч ад гэтага?
Шпарка падб'ягаеш на сваіх васьмі
шаўкаватых лапах
не — сямі
ў восьмай філіжанка гарачай кавы
на арабскім падносе
шэбет і халва два
тонкія келіхі з амброзіяй.

Ловіцца думка
сілом тваім:
можна глядзець на свет

і не страчваць позірк
і перастаць быць рэчка
не перастаўшы
быць
але для гэтага трэба

9 верасня 2011

Абрынь дары свае — метэарыты
На тые скарбы, што людзьмі здабыты.

На жоўты альта — і поўнае карыта.
Фанерны планер выкрэсліў арбіту

Зямную — з паралельнага жыцця
Пілоата-хлопчыка. Знайдзі сябе наўсцяж

У тым радку, які паверне слова
Лязом уверх. Звіняць, пяюць аковы.

19 кастрычніка 2011

Сільвіі Плат

Для слова непрамоўленай падставай
Ёсць вобраз ідэальны, што вышэй за сэнс
У бессэнсоўнасці сваёй, бо гэты змест
Нам на маўчанне падаруе права,
Якое ў першы пакладзем замес.

Вось так — матыль, адзелены цэзурай
Ад іншых матылёў — і ад травы,
Над ланцугом прыладаў, колб, мензурак
Мы — Вынік Доследу і Спраба Перабыць.

17-18 кастрычніка 2011

Гэта вечная, бачыш, гісторыя:
За пачаткам будзе працяг,
Ну а потым, пасля — канец.
Не пакінуты для меморыяў
Ангеліны, Гражыны, Глорыі, —
Дрэва ўспомніць аб каранях.
А драўніна?... Пілууюць яе.

Гэта ціхая, чуеш, мелодыя,
Больш патрэбная, чым сабе,
Новым парасткам, што шыты
Будуць мець, каб сустрэць імі боты.
Смерць і Радасць адзелены плотам
Ад адно адна; у дзальбе
Нашых жыццяў яны рабы

Мухі кручанаі, — тая лётам
Крэсліць межы між тут і потым.

5 студзеня 2012

Анатоль Сыс

Душа старэе ў слоўнае апратцы
І новы верш ужо як рызманы.
Як хутка ўсё! Ці трэба настарацца
Мне быць бліжэй да ішчаснае маны?
Дай веры мне, і я цябе сустрэну, —
Сякера размаўляла так з паленам.
І спіна гнула, і клаўся крыж, —
Не знаю толькі, звыш альбо паміж.

Нічога больш нікому не парадзіць,
Ні галізнай, ні брудам не здзівіць.
На што здзіўляць? Адно патрэбна — жыць
І кожны струп салёным вадаспадам,
Уласным словам, споведдзю абмыць.
На кожны струп — і соль?
Каб новым болам
Уласны крок да цэмы запаволіць?
Хто адварнуўся, дык Таго не празнявіць.
А мо не так? Мо на сваіх іконах,
Як мы ў жыцці, Ён тамака палонны, —
Ні слова мовіць, ні слязы праліць.
А што на цёмных дошках выступае, —
Няхай манах, святар, любы збірае.
Не падмануцца і нічым не прымірыць
Мне праўду — і мой грэх, што ў ёй згарыць.

10 студзеня 2012

▶ АПОВЕД

ПЕЦЬКА

Мікола ДУБОУСКІ

Лета сорок другога было спякотнае. Гарачыня даймала не толькі на вясковых дарогах, дзе чорны чарназёмны пыл, нагрэты да прысаку, уздымаўся ад босых ног хутаранцаў, — прахалоды не адчувалася і на лузе, дзе жвава тачыўся крынічны ручэй з ледзяною вадою.

Гай — сонечныя палыны разнатраўя, старыя вольхі, ясені, дубы і грабы. Усё гэта — усечаны парк тамтэйшага былога пана. Яго даўно няма, недзе ягоныя парасткі ў Англіі — і не паказваліся ў сваё месце нават пры Польшчы. Саветы панскую зямлю не паспелі нацыяналізаваць, а пры немцах аб'явіліся гаспадары: спачатку, назваўшыся сястрой панаванага эканомы, якога Саветы ў трыццаць дзвятым вывезлі ў Сібір, сляпяя на адно вока старая дзеўка Ганька і сужыцель яе Капка, нізкарослы, з жывоцікам былы старшыня адступленец, які адразу запісаўся ў створаную немцамі паліцыю.

За два гады Лявон Сымонавіч Капка ў бліжэйшых вёсках — наваколля хутара бацькоў чатырохгадовага Пецькі Алеся і Надзеі Сімоўскіх — стаў паўсядзённым страхам, бядой. Немцаў не так баяліся, як паліцаю Капку. Ён не ішоў, а падкрадваўся непрыкметна. Малы, круглы, як мячык, каціўся, заўсёды тулячыся да дарожных прысадаў, да жытаў улетку, узмку ў сваім белым кажуху зліваўся з беллю снежнага покрыва. Капка высочываў, хто з вяскоўцаў пускаў у хату партызан, падслухоўваў, аб чым гаварылі мужыкі на сенажаці, затрымліваў незнаёмых яму, аб'яўляючы сувязным партызан — і гнаў у пастарунак на допыт.

Паліцаю Капку паважалі акупанты — яго хвалілі, узнагароджвалі. Партызаны палявалі на яго, але ён быў няўлоўным. Сам жа Лявон Сымонавіч пазбягаў нечаканых стрэч з гестапаўцамі, жандарамі — ведаў іх пранізліваю, дапытліваю ўзважанасць.

На хутар, да Сімоўскіх, ён таксама прыходзіў. На двары заглядваў у пуню, хлэф, слухаў, нохаў, ці не пахне дымам выкурнай цыгаркі. У хаце паліцай распытваў у Пецькавых братоў, хто прыходзіць да іх, пра што гавораць госці. Пасля роспытаў Лявон Сямёнавіч, седзячы на табурэтку, паварочваўся да Пецькавай маці і загадваў:

— Сабяры гасцінец для вызваліцеляў ад камуніі: яйкі, сала і таго пеўня як бусла, што на мяне кідаўся мінулы раз.

— На, — злосна ставіла кошчык з салам і яйкамі Надзя, маці Пецькі, перад Капкам, — а пеўня лаві сам, толькі не страляй — хопіць дзяцей лякаць!

— Злякаеш! Калі з-пад ілба глядзяць на мяне, як ворагі Вялікай Германіі.

— Якія ворагі? Ты ворагаў ужо ўсіх пад кляштар...

Кляштар — старая крэпасць, пад сценамі якой расстрэльвалі немцы ўсіх, каго арыштоўвалі. Паліцай моўчкі з хабарам выпытаў з хаты.

Пецька паліцай не баяўся, але стараўся не сустракацца, калі ішоў у гай, між жытаў ці ўздоўж ручая да самай ракі паназіраць, як пакалыхваюцца ў яе прыбрэжжы лісці вадзяных лілеяў і стаўбункоў, і бачна між імі плыве — ціхую, ласкавую.

Пецька заўсёды першым заўважаў Капку. Выдавала яго чорная руля з мушкай вінтоўкі. Яна высілася над яго галавою і нагадвала змяіную галаву, што рухаецца па траве-разаку.

У тую сонечную раніцу сонца паспела нагрэць нават цянькі пад густымі кронамі дрэў, высушыла расу. Наўкола ў гаі пахла фіялкамі, якія пан калісьці прывёз з Францыі — і яны прыжыліся ў ягоным лесе-парку.

Пецька адразу ўбачыў Капку. Паліцай каціўся зігзагам між кустоў, як хаваўся ад каго.

Учора надвечоркам у гай збочыла нямецкая вайсковая часць з гарматамі, уктыгымі чахламі з брызенту. Гэта былі франтавікі. Да іх малы і кіраваўся, знікнуўшы непрыкметна з хаты.

Да месца, дзе пад кронамі стаялі аўтамабілі, гарматы, палаткі розных памераў, дымлілі кухні, Пецька ішоў сваімі сцежкамі, што вілялі па высокай крапіве дзе-нідзе вышэй хлопцавай галавы. Варта яго не бачыла. Хутка дабегчы да палатак яму перашкаджаў толькі мамін няспынны крык: «Пецька-а-а-а!». Ён чуў яго з двара хутара і злаваў на маці:

— Ну чаго ты галёкаеш?

Звычайна ён адзваўся, але цяпер пакутліва маўчаў, бо не хацеў, каб яго прыкмеціў Капка. Паліцай таксама чуў маці — і ўзіраўся, дзе хаваецца малы. Аднак з-пад ценю дрэваў не выходзіў: непадалёку была ахова часці — яе патруль. Капку ёй у рукі трапляць не хацелася. Хто ведае, як да яго паставіцца гэтыя франтавікі. Паліцай на ўласным вопыце, калі адступаў з-пад Кобрына, ведаў, як вайна перарабляе чалавека. Ноччу ідзе група пад кіраўніцтвам баявога капітана, палітрука, а раніцай — камандзіра няма. Байцы-адступленцы — нібы авечкі без пастуха, не ведаюць, куды ісці. Наўкола лес ды на нябачнай дарозе гудуць нямецкія машыны. На адным адпачынку Капка і ўбачыў Ганьку. Яна ішла па лесе адна і ў супрацьлеглы бок. Разгаварыліся, і Капка ў зручны момант адстаў ад сваіх і дагнаў сляпую. Так яны і дабраліся да панавай зямлі — і ўжо ў якасці мужа і жонкі.

Пецька выйшаў з высокай крапівы і якраз ля невялічкай палаткі ўбачыў скрынку з паперамі рознага колеру, пачкамі

цыгарэт з бліскучым начыннем. Ён стаў іх даставаць са скрынкі. Наўкола былі салдаты. Яны ляжалі на надуўных матрацах, гулялі ў шахматы. На яго ніхто не звяртаў увагі.

— Што ішчэш, малчык? — пачуў над сабой Пецька спакойны голас. Падняў галаву і ўбачыў у бліскучых чобатах, галіфе са срэбнымі вузенькімі, як злучаная нітка, лампасамі ў шэрай майцы пажылога дзядзьку. Пецька паказаў бліскучыя паперкі, якія дастаў з цыгарэтных пачкаў. Дзядзька лагодна ўсміхаўся.

— Як цябе завуць?

— Пецька, Пецька Сімоўскі.

— Пецька, Пэтэр. Зойдзем да мяне, — дзядзька адгарнуў крысо палаткі і прапусціў малога. У палатцы стаяў шырокі стол, ложка.

— Садзіся, Пецька. Тут я жыву.

У гэты момант нешта запішчала, пачулася гаворка. Пецька насцярожыўся.

— Не бойся — там радыёстанцыя.

— Радыё! Гэта такое вялікае вуха, якое гаворыць. Бачыў, бачыў. У райцэнтры вісела на стаўбе, калі я з папікам быў у мястэчку. Але было гэта даўно, да вайны, — скрушна ўздыхнуў Пецька.

— Вайна, вайна... — загадкава і тужліва вымавіў немец. — Дзе ты жыв'еш?

— Там, — паказаў малы на кут палаткі. — Блізка адсюль, на хутары.

— З от'ец, маць, брат'я, сястра?

— І тата і мама ёсць, Ванька, Колька — браты старэйшыя за мяне.

— Ц'ябе корошо...

Раптам Пецька запытаў:

— Ты — генерал?

— Маёр.

— А каптан як у генерала, — Пецька паказаў на мундзір немца.

— Не генерал. Я, Пецька, маёр Курт Вагнэр. Камандзір зенітнага палка.

— Па самалётах б'еце?

— По всём, — матнуў рукою маёр, даючы малому зразумець, што яму пра гэта размаўляць не хочацца. — Ты, Пецька, кушат хочэш? — ён глянуў на Пецькаву спінку (пад танюсенькай кашулькай, перапытай з мамінай святочнай кофты, выразна бачыліся рэбры).

— Хачу, у вас тут смачнай юшкай пахне, як у мамы з печы,

з гаршка, калі там яшчэ хоць кус мяска. Але я даўно не адчуваў таго паху — у нас мяса няма...

— Кароль! — гукнуў маёр.

У палатцы з'явіўся маладжавы афіцэр і выцягнуўся нібы струна. — Абед мне і яму, — паказаў на Пецьку маёр.

Не прайшло і хвіліны, як з'явіўся повар і з каструлі ў талеркі наліў супы, паклаў на белы ільняны настольнік лыжкі і хлеб.

— Будзем абедаць, Пецька.

Малы ў імгненне апаражніў глыбокую талерку, выцер прыгатаванай сурвэткай губы і ад сыгасці ледзь вымавіў:

— Дзякуй!

— На здароўе, — адказаў маёр, пасадзіў хлапца на калені і стаў абдымаць. Пецька разгубіўся, бо маёр выняў з кішэні мундзіра фотакартку, пацалаваў і заплакаў як малы, паказваючы пальцам на яе:

— Мая сям'я: сыноч, як ты, дачка, жонка.

Пецька глядзеў на здымак: на незнаёмых яму прыгожа апраанутых жанчыну і дзяцей. І яму зрабілася вельмі шкада маёра. Ён паціснуўся да яго нібы да роднага бацькі. Потым не вытрымаў і спытаў:

— А чаго ты тут? Едзь да сваіх дзяцей. Што табе тут, у гаі?!

— Ах, П'ецька, П'ецька. Корона твая душа. Нэля мне туда. За гэта генералы мяне расстрэляйт, — уздыхнуў Вагнэр. Пецька сядзеў нерухома — чакаў, калі маёр супакоіцца. І, калі той уцёрся насоўкай і ўсміхнуўся, Пецька споўз з каленяў і таксама глыбока ўздыхнуў:

— Мне пара — мама недзе зусім з'енчылася.

— Чакай! — сказаў маёр і загадаў лейтэнанту прынесці з кухні трохлітровы бідончык супы, булку хлеба, насунуў на Пецькаву галаву новую пілотку з бліскучай кукардай, запіхнуў у кішэню парткоў тры шакаладкі, прыціснуў яшчэ хлапца да грудзей, абняў і сказаў:

— Бяжы дадому!

Пецька з падарункамі знік у крапіве. Ён ішоў і радаваўся — столькі ўсяго нёс дамоў.

Малы ўліцеў у хату, калі сям'я збіралася абедаць. Мама расстаўляла на сталы міскі, раскладала лыжкі. Тата ад круглага бохана хлеба адразу акуратныя скібачкі.

— Наце вам! — з размаху паставіў Пецька бідон з супай. Прыемны пах адразу запаланіў хату.

— Дзе ўзяў? — убачыўшы на галаве сына нямецкую камандзірскую пілотку, тата зняў з цвіка свой пасак.

— Немец... маёр даў.

— Я табе пакажу маёра, — замахнуўся паскам на сына бацька. Але ў гэты момант на парозе паказаўся Капка:

— Ён украў пілотку. І суп украў. Здаля бачыў яго, бадзіўся там сярод палатак...

— Мне падарыў маёр, — запыраў Пецька.

— Зараз праверу. Пойдзеш — пакажаш таго маёра.

Паліцай схпіў Пецьку за руку і пацягнуў на двор.

— Не дам, не пушчу, — ускапілася следам маці.

— Назад! — піскліва завішчэў паліцай. — Яшчэ крок — кожнага ўлажу, хто будзе мне перашкаджаць выконваць свой абавязак.

Усе Сімоўскія аслупянелі — не ведалі, як быць. А Капка рашуча і даволі хутка цягнуў Пецьку да месца, дзе стаяла нямецкая вайсковая часць. Варта прапусціла паліцаю, не бачыла небяспекі. Салдаты ўлюлюкалі, смяліся: «Глядзіце — паліцай партызана злавіў!».

Пецька каля палатак супакоіўся — ён адчуў, што маёр яго выручыць. Капка прыпыніўся і аддыхаўся ад хуткай хадзьбы.

— Паказвай, дзе твой маёр! — тузаў Капка за руку Пецьку.

— Я маёр! — выйшаў з сваёй палаткі Вагнэр, пачуўшы смех падначаленых і здзівіўся, убачыўшы Пецьку.

— Што здарылася, П'ецька? — запытаў ён.

— Ён, ён... — паказаў на паліцаю малы. — Ён кажа, што я ўкраў супу, пілотку ў цябе.

Маёр вырваў з паліцаевых рук пілотку.

— Так, я падарыў яе П'ецьку. А ты... — Вагнэр узяў Капку за грудзі. — Ты не паліцай, ты дурак і звер.

З гэтымі словамі Вагнэр адабраў у Капкі вінтоўку, а потым з усяго размаху нагой ударыў Капку пад зад. Той пад смех і апладысменты салдат паляцеў ніцма ў крапіву.

Дадому Пецьку правялі два салдаты, якім загадаў маёр Вагнэр.

Слых пра гэтую падзею разнёсся па наваколлю. Людзі радаліся.

Пасля ад'езду немцаў на фронт Капку злавілі партызаны і павесілі ў гаі.

▶ ЮБІЛЕЙ

«СТУПІЎШЫ НА ЗЯМЛЮ, ІМКНЕШСЯ ДА ЎЗБЯРЭЖЖА»

АНАЛІЗ АДНАГО ВЕРША АЛЕСЯ САЛАЎЯ (ДА 90-ГОДДЗЯ ПАЭТА)

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Трагічнасць эмігранцкай літаратурнай сітуацыі: застаўшыся па волі лёсу на маргінэсе (прасторавым) нацыянальнага культурнага жыцця і «будаўніцтва», беларуская эміграцыя (і паэты — як складнікі яе духоўнай перспектывы) змушана была ўкараняцца ў новым быцці і, паводле ўласнага пераканання, быць апірышчам, захавальнікам і правапераемнікам нацыянальна-культурнай традыцыі (усяго несавецкага — «нашаніўства» і «ўзвышэнства», як прыклад).

У сувязі з гэтым паўстала праблема незамгленай перадачы гэтай традыцыі, а таксама годнага яе развіцця. Паэзія прагнула абнаўлення, і ў выніку вызначыліся дзве яркія тэндэнцыі — неаааасічная (найяскравейшым яе выразнікам быў Алесь Салавей) і мадэрністычная (тут асобай нумар адзін справядліва лічыцца Янка Юхнавец). Мяжа праходзіла вельмі рэзка, гэта пацвярджае ліст Алеся Салаўя да Юркі Віцьбіча ад 20 кастрычніка 1947 года, дзе ярка акрэслены характар спрэчкі: «Вершы Янкі Юхнаўца і пераклад з І. Кастэцкага заслугаюць асобнай увагі як найноўшая адзнака бяздарнасці і вар'яцтва. Праўда, яна, гэтая адзнака, не новая, бо яшчэ ад старадаўна-грэцкіх часоў літаратура перажывала паслякожнай велічыні падобнае вар'яцтва, ад якога і следу «нашчадкама на ўспамін» не засталася. А ў нас велічыні яшчэ не было, а ўжо скачам з адхіну, далей людскога г..., прабацце, не бачачы нічога. І, дзіўная рэч, людзі ўважаюць, што яны імкнуцца да новага, калі яно, гэтае новае, у трыццаць разоў старэйшае за ўсё ўдасканаленае, што прыйшло яму на змену. Для мяне не мае ніякай вартасці і паэзія пра атам, і паэзія пра вераб'я, калі яна не мастацкая. Мастацкая ж паэзія пра вераб'я, які жыў і сотні тысячаў год таму, — паэзія, вар'яцтва пра атам — вар'яцтва і больш нічога. Ад празмернага святла можна аглухнуць, а таму чалавек ніколі не асягне таго, што яму дадзена; разам з узлётам угору яму толькі ўласцівы і гэтакі ж самы спад уніз. А таму — яшчэ больш дасканаліць тое, што нам дадзена (у нас яно не было яшчэ ўдасканаленым ніколі), а не зніжацца да нявельгайства, замаскаванага «пошукамі новага». Такім чынам, Алесь Салавей абсалютна не прыняў творчасці Юхнаўца і нават прысвяціў таму верш-пародыю «Тысяча дзевяцьсот...»

Алесь Салавей

(напісаную строгім памерам і дакладнай рыфмай). Так ці інакш, кожная з тэндэнцый мела на мэце адшукаць анталагічны субстракт, на якім паўстала б новая беларуская паэзія, бо з метраполіі былі парушаны ўсякія сувязі і — здавалася тады эмігрантам — назаўсёды.

Відаць, прасцей за ўсё паказаць гэтыя разыходжанні на практыцы. Датычна Янкі Юхнаўца мы сёе-тое здолелі сказаць у папярэднім артыкуле «Пошукі асноведзі ў міжчасці», змешчаным у «Літаратурнай Беларусі». Няхай для Алеся Салаўя прыкладам будзе верш «У акіяна». Старонка была адгорнута выпадкова, але пасля стала зразумела: гэты твор сапраўды паказальны.

*Ступіўшы на зямлю, імкнешся
да ўзбярэжжа.
Ізноў у акіяна твай плаў дарогу
рэжа,
нібы спакон вякоў прапрадзедоў
нарог
імкнецца супачыць у пушчах,
у барох.
Ва ўзбуджаным бары,
ля шматгаліннай гушчы,
пад гоманам вятроў
ва ўсхваляванай пушчы
табе сам Архітэкт там дом
пабудоваў —
цудоўны дом з імхоў, з кашлатых
дрэў і траў.
Пад домам тым бруяць крыніцы
надзямныя,
з зямлёй злучыўшы высь і сокі
наліўныя.*

*Пры гэтым доме — дуб, таполя,
важны клён —
Старая Грэцыя, найдаўны
Вавілон.*

Згодна з трыядай аналізу «метрыка-стылістыка-тэматыка» пачнем з ніжэйшага ўзроўню. Аднастрофнае дванаццацірадкоўе напісана александрыйскай страфой. Для беларускай паэзіі — вельмі нячастая з'ява: шасцістопны ямб з цэзурай пасля трэцяй стапы. У двувяршах з парнай рыфмай — паслядоўнае чаргаванне жаночых/мужчынскіх клаўзул і адкрытых/закрытых рыфмаў адпаведна. Адметна, што ў апошнім радку верша «У акіяна» перад цэзурай — пірыхій, безнадзіская стапа, што паакрэслівае асаблівае становішча заключэння, заканчэння твора. Выкшталцоны александрыйскі верш надае твору роўны рытмічны малюнак, жорстка рэгламентаваны і пазбаўлены выпадковасцей. Інтанацыйная мяржа таксама знаходзіцца ў гэтым вышэйадзначаным рэчышчы.

Паэталагічнае асэнсаванне верша варта пачынаць з характару і каларыту слоўнай структуры твора. Гэта прасцей за ўсё выявіць, размеркаваўшы элементы па частках мовы. Вось жа, дзеясловаў з дзеепрыслоўямі — 8, назоўнікаў — 31, прыметнікаў — 13. Разгледзім гэтыя асноўныя лексіка-семантычныя групы, бо характар астатніх часцін мовы на верх істотна не ўплывае, і мы будзем звяртацца да іх толькі пры неабходнасці.

Колькасць дзеясловаў у вершы — невялікая, што азначае перавагу статычнага малюнку над дынамічным. Аднак характар гэтых адзінак паказальны: «ступіўшы», «рэжа», «імкнешся», «імкнецца супачыць», «пабудоваў», «бруяць», «злучыўшы». Працэсуальнасць падкрэсліваецца незакончаным трыманнем дзеясловаў, што датычацца лірычнага героя, які выражаны займеннікам «ты»; гэта адасабляе асобу героя ад аўтарскай пазіцыі. Так, заканчэнне працэсу («ступіўшы») адразу перарываецца валонтарысцкім «імкнешся». Аднак гэты пераход азначае і зваротны стан — «імкнецца супачыць» — надзвычай характэрны і важны для паэтыкі Салаўя. Закончанасць стану («пабудоваў») адносіцца да Архітэкта, г.зн. Бога, што, дарэчы, выдатна лучыцца з уяўленнем пра Ягоную статычнасць. А таксама і падкрэсліваюць нерухомаць збудаванага дома (хоць там і «бруяць» крыніцы, але гэта толькі акцэнт на спакой і ціш).

Зусім відавочна з падлікаў, што аснову гэтага верша складаюць назоўнікі. Іх можна размеркаваць такім чынам: суб'екты дзеяння («плаў», «нарог», «гоман вятроў», «Архітэкт», «крыніцы», «сокі»); неканкрэтызаваныя прасторавыя («дом» — 4 разы, «зямля» — 2 разы, «узбярэжжа», «акіяна» «дарогу», «высь»); канкрэтызаваныя прасторавыя («у пушчах», «у барох», «бары», «гушчы» «дуб», «таполя», «клён», «з дрэў», «траў», «пушчы», «з імхоў»); часавыя («вякоў», «Грэцыя», «Вавілон»). Першаснае значэнне набывае намінацыя, называнне прасторы, канкрэтныя рэаліі пераважаюць над абстрактнымі, але праз гэта толькі лепш падкрэсліваюць апошнія.

Прыметнікі — «твой», «прапрадзедоў», «ўзбуджаным», «шматгаліннай», «ўсхваляванай», «цудоўны», «кашлатых», «надзямныя», «наліўныя», «гэтым», «важны», «старая», «найдаўны» — пераважна апісанні стану, але немалое месца займаюць і часавыя («прапрадзедоў», «старая», «найдаўны»).

З пункту гледжання агульнай тэматыкі навідавоку ў вершы некалькі матыфем (рэалізаваных матываў), галоўныя з якіх — Падарожжа і Дом. Падсумоўваючы вынікі і паступова наоў разгортваючы верш у адваротным кірунку, займаем такую карціну: суб'ект-герой, праяўлены праз адстароненае «ты», знаходзіцца ў сітуацыі «паміж», сітуацыі змены станаў, якія арганізаваны праз два архетыпы — падарожжа і дома. Цэнтральным з іх з'яўляецца дом, матыву падарожжа пачынае балансаваць ужо на трэцім радку шаснаццацірадкоўя: у выглядзе параўнання, праз «нібы» адбываецца змена і матываў, і стыхій — зноў пачынае панавыць зямля. Аднак зямля гэтая цяпер пазбаўлена канкрэтыкі, яна — з «царства

эйдасаў», гэта тая новая зямля, над якой распасцерлася новае неба паэта.

Найзначным з'яўляецца характар таго дома, што малюецца ва ўяўленні лірычнага героя як пракаветная Ітака для Адысея. Аўтар пры адсутнасці дынамікі, руху пераклучае ўвагу на называнне, менаванне прасторы — таго, што змяшчае «дом». Відавочна, што сам дом тут — не канкрэтнае месца, а сімвал. Небудзённым з'яўляецца і тое, што арганізатарам гэтай новай зямлі з'яўляецца Архітэкт-дэміург: такім чынам, вобраз мы бачым як бы ў двайным лостэрку.

Мы ўзнаўляем, што гаворыць сам твор: герой больш думае пра дом, чым пра ўсё астатняе, ён знаходзіцца ў імкненні да яго. Але які гэта дом? Абраны паэтам лес павінен быў бы сімвалізаваць спакой, трываласць, непарушнасць, гармонію і вечнасць, надзейнасць і пэўную статычнасць. Аднак сама тканка твора даводзіць поўную немагчымасць гэтага імкнення. Пра гэта перш за ўсё гавораць ужытыя аўтарам экспрэсіўныя эпітэты, якія супярэчаць ідэі гарманічнасці лесу. Спакой аказваецца ўяўным і маланатхняльным, як у таго булгакаўскага Майстра на апошніх старонках вядомага рамана: «Ва ўзбуджаным бары, ля шматгаліннай гушчы, / пад гоманам вятроў ва ўсхваляванай пушчы» сама ідэя супакою і гармоніі выглядае недарэчнай. Статычнасць лесу абвяргаецца сама сабой яшчэ ў працэсе стварэння верша. Тады ратаванне прыходзіць у восі «верх»/«ніз», такой актуальнай для раздвоенай свядомасці паэта, які сам размяжоўваў жыццё Алеся Салаўя і Альберта Кадняка (сапраўдны імя і прозвішча аўтара), і нават апісаў у сваіх лістах жыццё кожнага паасобку. «З зямлёй злучыўшы высь і сокі наліўныя» — гэта запаветная мара паэта, важным, хоць і не надта заўважным ёсць тут эпітэт «надзямныя» («Пад домам тым бруяць крыніцы надзямныя»), які ў лірыцы Салаўя мае не толькі значэнне «руху на паверхні», але з'яўляецца сінонімам нябеснага, той святой зямлі, жаданай і недасяжнай менавіта з прычыны сваёй надземнасці. Вось жа, на першы погляд, верш выглядае апалогіяй гармоніі прыроды, але на самой справе ўсё значна цяжэй. Салавей не знаходзіць гармоніі нават у сваіх марах пра новую зямлю і зноў гаворыць аб «надзямным», пра жаданае злучэнне высі з зямлёй, якое, зрэшты, яму непадуладна.

Яшчэ адно апірышча — «старая Грэцыя, найдаўны Вавілон» — па сутнасці, той самы александрыйскі верш, спакойны і велічны, якім паэт хоча прыкрыць унутраную расцягасць, метафізічную недамоўленасць: выказванне завершана і струнка пададзена, але гэта не хавае тых, затоеных у вершы, віхураў.

▶ РЭЦЭНЗІЯ

«ВЫБРАННЫЯ ТВОРЫ» АЛЕСЯ БАРСКАГА

Сяргей ЧЫГРЫН

Што такое серп — ведаюць усе. З дзяцінства памятаю вершаваны радок: серп і молат — смерць і голад. Пачуў я гэтую рыфмоўку ад старэйшых вяскоўцаў, але чаму яны так казалі — не разумеў, толькі бачыў гэтыя серп і молат на сцягах Савецкага Саюза. А вось як людзі ў вёсцы працавалі цэпам, я ўжо не застаў, але яго бачыў. Ды і цяпер у старой бацькоўскай хаце ў вёсцы захоўваюцца два цапы. Для тых, хто не ведае, што такое цэп, скажу толькі, што гэта ручная прылада для маладзёбы збожжа. Яна складаецца з доўгага драўлянага дзяржання — цапільна, да якога гужыкам і прывязкамі прымацоўваецца біч. Ды што гэта я пра цэп і пра серп. У Алесь Барскага «Аб цэпе і сярпе» ёсць цэлы раздзел у новай яго кнізе «Выбраныя творы», што нядаўна пабачыла свет у Мінску ў выдавецтве «Кнігазбор» у вядомай серыі «Беларускі кнігазбор», заснаванай у Беларусі яшчэ ў 1996 годзе: «Напэўна, старэйшыя дасканалы памятаюць маладзёбу

цэпам зімою. Дваццаціградусны мароз, дзьме ў клуню вострым снегам шалёны вецер. Пад дзвярыма кладзеш некалькі кулёў, каб паўстрымаць гэтых шаленцаў, але яны знаходзяць сотні дзірак і шчылін, каб уварвацца на ток і залезці пад тваю мізэрную ватовачку. Адзіны ратунак — варушыцца ды моцна лупіць цэпам. Ну і лупілі ад раніцы да вечара. Лічыш снапы, а іх усё многа і многа, абмалочаных жа мала і мала. Калі, аднак, пасля такой катаржнай работы прыходзіў чалавек дахагаты і клаўся спаць, тады, каб заснуць, не трэба было ніякіх параных макавак. Засынаў ён за некалькі дзясяткаў секунд. Цяпер у мяне ў варшаўскай кватэры стаіць мой галоўны вораг і галоўны эксплуатаатар — бацькоўскі цэп... Вісіць у мяне таксама і матчын серп...».

Так пачынаецца другі раздзел «Выбраных твораў» Алесь Барскага, які мае назву «З пабачанага і перажытага». А першы раздзел кнігі — паэтычны. Ён амаль цалкам прысвечаны Беластоцкаму краю і землякам. Але гэта не прасценькія вершы-рыфмоўкі, лёгкія для чытання і настальгічныя аб тым, што было і што ўсё прайшло. Гэта арыгінальныя і шчырыя знаходкі, якія розняцца паэтычным настроем, рытмікай, мелодыкай, тэматыкай. Галоўны герой гэтых вершаў — асоба, якая вырасла на Беластоцчыне, якая ўвабрала ў сваю душу зямлю, неба, лес, пшчу, людзей, іх лёсы. У Польшчы два паэты — гэта Віктар Швед і Алесь Барскі, у якіх тэма Бацькаўшчыны гучыць заўсёды: і ў вершах, і ў прозе, ва ўспамінах, і ў выступленнях, і сустрачах. Гэта тэма вельмі вострая, пачуццёвая, шчырая да слёз. І творы на гэту тэму чытаюцца, слухаюцца, захопляюць. Алесь Барскі прызнаецца, што толькі на Беластоцчыне ён «вольны тут,

душой адпачывае». Ён дзякуе Айчыне за ўсё, найперш, за лясны яе, за водар глебы і скібы, за працавіттыя далоні, за радасць і смутак, за хлеб і песню, за дарогі і волю:

*За ўсё гэта ў час нараджэння,
За ўсё гэта ў час маладосці,
За ўсё гэта ў момант канання,
Шчыры дзякуй, Айчына!*

Наогул, падзяка Радзіме, вера лёсу, гімн хлебу і песні Айчыны гучаць у паэзіі Алесь Барскага пастаянна. Асабліва гімн хлебу, жыту, полю. Вершы паэта моцныя сімвалікай каласоў, жыта, снапа, сярпа, песні. Паэтычны дар Алесь Барскага, на мой погляд, моцны перш за ўсё канкрэтнасцю паказу, ёмістасцю паэтычных дэталей, у іх — спакойны, разважлівы роздум аб нашым жыцці і аб мінулым, аб родных Бандарах, дзе нарадзіўся, дзе жылі бацькі. Сваю вёску Бандары паэт параўноўвае з Варшавай, ды куды там нейкай Варшаве да Бандараў Барскага, дзе добра прадуцца вершы, дзе светла думаецца:

*Бандары для мяне
Аграмаднай Варшавай,
А я ў Бандарах
Малы і вялікі.
Там вецер прыклічу,
Здзьмухну пажар сонца,
І з хмары зялёнай
Пахучага сена
Спраду верш.*

Прадуцца вершы ў Алесь Барскага і пра каханне. Памятаю, здаецца, травень 1981 года. Мінск, філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Магчыма, тады на факультэце была юбілейная вечарына прафесара Алега Лойкі. На гэтай вечарыне выступіў і Алесь Барскі. Высокі, у светлым касцюме, выгліццонны і выкштальцонны, ды і нядаўна яму споўнілася толькі пяцьдзесят. Калі госць пачаў выступаць — зала прыціхла. А ў зале былі амаль адны студэнткі-філфакаўкі. А калі Барскі прачытаў вершы пра каханне з трохі такой сэксуальнай афарбоўкай — зала гучна заапладывала, а нехта з дзяўчат крыкнуў: «Брава!». Адна з маіх аднакурсніц сказала: «Я ў гэтага беларускага паэта з Польшчы проста закахалася». Час тады быў няпросты і далёкі яшчэ да дэмакратыі, час тады быў такі, калі казалі, што ў Савецкім Саюзе сэкса проста няма. Але Алесь Барскі ўнёс у альма матэр беларускай маладой філалогіі нейкі агеньчык свабоды, адкрытасці, кахання. Ды ці можна такому вобразу не парадавацца, не ўсміхнуцца:

*Грудзі твае — урачыстасць,
Як сад, што зацвіў у нядзелю...*

Вось такі ён Алесь Барскі ў паэзіі — шматгранны, шматвобразны, шчыры, арыгінальны.

Другая частка «Выбраных твораў» — празаічная. Тут ён гадвае не толькі пра маленства з сярпом і цэпам, але і пра «пісьмо беларускага народа Вялікаму Сталіну», пра калектывізацыю і кулакоў, пра першыя дні акупацыі, пра дзяржаўнасць і нацыянальнасць.

Друкуецца ў кнізе і п'еса аўтара «Гарадскія госці» — гэта камедыя з вясковага жыцця.

Вялікім раздзелам кнігі Алесь Барскага з'яўляецца раздзел «Літаратуразнаўства, крытыка». Распачынаецца ён артыкулам, прысвечаным беларускаму літаратурнаму руху ў Польшчы ў 1958-1998 гадах. Аўтар падкрэслівае, што «беларускі літаратурны рух у пасляваеннай Польшчы — з'ява ўнікальная як у сваёй фармальна-жанравай спецыфіцы, так і ў тэматычных асаблівасцях». Вядома ж, усіх творчых людзей Алесь Барскі не згадаў, ён нават за гэта просіць прабачэння. Тым не менш аўтар лічыць, што найвыдатнейшым здабыткам кожнага творцы з'яўляецца яго індывідуальная, асабістая кніга твораў. А такіх кніжак ужо за 50, больш чым 10 беларускіх літаратараў Польшчы прыняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў.

Асобныя вялікія артыкулы ў кнізе аўтар прысвяціў жыццю і творчасці Георгія Валкавыцкага, Віктара Шведа, Васіля Баршчэўскага, Міколы Гайдуга, Віктара Рудчыка, Сакрата Яновіча, Яна Чыквіна. Не абышоў бокам і літаратурную спадчыну Кастуся Каліноўскага, камізм у творчасці Якуба Коласа, сказаў сваё слова і пра абрады беларусаў, звязаныя з нараджэннем і хрышчэннем.

Аналізуючы творчасць вышэй названых літаратараў, Алесь Барскі падкрэсліў і вызначыў у паэзіі Юрка Зубрыцкага касмічны матывы. Усе вершы Віктара Шведа на думку Барскага, — гэта рыфмаваныя апавяданні альбо мікрааповесці аб чымсьці ці аб кімсьці, гэта лагічны выклад, у якім ёсць уступ, кульмінацыя і заканчэнне. «Усё гэта, — піша крытык, — набліжае творчасць Віктара Шведа да традыцыйных літаратурных узораў».

Алесь Барскі прыгадвае першыя навелы і апавяданні Васіля Баршчэўскага, падкрэсліваючы, што празаік на працягу свайго творчага шляху стаяў на грунце паслядоўнага рэалізму і яго не цікавілі фармалістычныя эксперыменты. Васіль Баршчэўскі лічыў, што традыцыйны рэалізм не вычарпаў усіх сваіх магчымасцяў і што ў іншую эпоху ён можа прыносіць добрыя мастацкія вынікі.

Пра Міколу Гайдуга, як паэта, які ў 1988 годзе выдаў сціплы зборнічак «Ціш», Алесь Барскі прызнаўся, што паэтычныя дасягненні яго значна ўступаюць ягонай прозе. Яно, сапраўды, так. Адна толькі кніга «Паратунак» (Мінск, 1993) чаго варта. Спдар

Барскі адзначае: «Гістарычныя апавяданні Міколы Гайдуга маюць эстэтычны характар. Яны яскравыя падзеямі і здарэннямі, у якіх дамінуюць жывыя эмоцыі: прыязнь і нянавісьць, каханне і варажасць, прывязанасць да роднага пейзажу і краявіду».

Ілюстратарам беларускага жыцця назваў Алесь Барскі Віктара Рудчыка, які з зярэдзіны 1960-х гадоў у «Ніве», у «Беларускім календары» пачаў друкаваць свае апавяданні, якія адзначаліся добрымі мастацкімі якасцямі. На вялікі жаль, Віктар Рудчык рана пайшоў з жыцця, пражыўшы толькі 55 гадоў. Але без сумнення, без Рудчыкавых, як піша Алесь Барскі, празаічных твораў беларускі літаратурны рух у Польшчы быў бы бяднейшым.

Аўтар «Выбраных твораў» Сакрата Яновіча лічыць найбольш плённым пісьменнікам сярод усёй плеяды «белавежцаў». Аднак вядома, што незалежна ад таго, што ён напіша, гэта будзе правая болю і горкага задумлення над беларускім лёсам.

Ян Чыквін, на думку Барскага, паэт лірычнага задумлення, паэт, які са значнай паслядоўнасцю, а нават напорыстасцю шукае першакрыніцы свае чалавечай тоеснасці.

Завяршае «Выбраныя творы» Алесь Барскага цыкл нарысаў пра Амерыку, дзе ў кастрычніку 1987 года ён пабываў. Свае разважаныя пісьменнік пачынае ўжо з самалёта, а потым іх працягвае ва ўніверсітэце, бібліятэцы, на вуліцах, аўтамашынах, сустрачай з беларусамі Амерыкі, найперш з беларускім спеваком Данчыкам, з Вітаўтам Кіпелем і іншымі. А калі вярнуўся ў Польшчу, то прыйшоў да высновы, што Амерыка насамрэч вельмі цікавая краіна.

Добрую прамову да кнігі Алесь Барскага напісаў вядомы беларускі літаратуразнавец Міхась Тычына. Усе старонкі выдання я ўважліва прачытаў, але потым зноў вярнуўся на старонку 68 і спыніўся зноў вострыя радкі: «Часта падыходжу да цэпа, але не беру яго ў рукі. Ён мне страшэнна абрыд, і яго зненавідзеў. А серп матчын краіна, праводжу пальцам па востры і бачу тады далёкае дзяцінства, спелае збожжа, шчодрае сонца, дабраслаўленую пару жніва, святую і прачыстую постаць — з сярпом і збожжам у руках — сваю МАЦІ». Гэтыя радкі можна смела паставіць эпіграфам да ўсіх «Выбраных твораў» таленавітага, шчырага і мудрага жыццём Алесь Барскага.

▶ ПАЛІЦА

«СВЯТАЯ ВАДА»

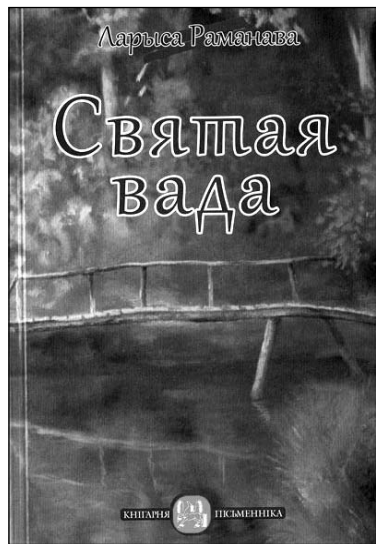
У «Кнігарні пісьменніка» бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў выйшла новая кніга — «Святая вада» Ларысы Раманавай.

З апорай на традыцыі ствараць прыгажэйшым і лепшым сённяшняе беларускае духоўнае быццё; усе пакуты, усё нядобрае можна пераадолець пяшчотай і любоўю, — на такую праграму настрайваюць многія вершы паэтки.

Аўтар творыць прастору для сваіх вершаў. Гэтым яна найперш цікавая, і ў тым выпадку, калі перакрэслівае і руйнуе звыклія ўяўленні пра розныя жыццёвыя праявы: «Вучыся сасне ў сасны, бамбуку ў бамбука... уцякай ад самога сябе. Ісціна не асягнецца, калі не адслоніш сябе» (Мадуа Басё).

У «вандроўнай» паэзіі Ларысы Раманавай — імкненне зведаць сутнасць рэчаў, боль існавання, раствораны ў светабудове, спакойная радасць самоты.

Пачынаецца зборнік вершам, прысвечаным Хвядоры Хвядосаў-

не Халюковай — спявачцы з вёскі Стаўбун Веткаўскага раёна:

*Вясна.
Вяслуе сонца ў дом
у чоўне
на залатым блакіце.
Адчыніць дзверы толькі той,
Хто зможа сам раскрыцца.
Разгорне крыліцы матылёк
І ў танцы пройдзе над зямлёю:
«Я пагляджу на ўсё здалёк,
Я бездань назаву зямлёй сваёю».*

«Святая вада» Ларысы Раманавай — 25-е выданне распачатай у 2009 годзе кніжнай серыі СБП.

▶ ПРЭМІІ

ЛАЎРЭАТЫ ПУЛІТЦЭРАЎСКАЙ

У Нью-Ёрку абвешчаныя лаўрэаты Пулітцэраўскай прэміі за 2012 год.

Узнагароду ў намінацыі «Найлепшы драматычны твор» атрымала Квіяра Алегрыя Х'юдс за п'есе «Вада поўнай лыжкай», а лаўрэатам у галіне паэзіі стала Трэйсі К. Сміт са зборнікам «Жыццё на Марсе». Уладальнікам узнагароды ў музычнай катэгорыі названы Кевін Патс. Прэмія ў галіне мастацкай літаратуры не прысуджалася, што здарылася 11-ы раз у гісторыі і ўпершыню з 1977 года.

Напярэдадні абвешчання лаўрэатаў крытыкі называлі тры кнігі, якія нібыта ўвайшлі ў фінал прэміі ў галіне белетрыстыкі. Згадалася кніга Дэвіда Фостэра Ўолеса «Бледны кароль» — раман, сабраны з дзённікавых запісаў пісьменніка, які скончыў жыццё самагубствам у 2008 годзе. Таксама прэмію прарочылі раманам «Свампландыя» Карэн Расэл і «Цягнуць мары» Дэниса Джонсана.

Пераможцам у намінацыі «За служэнне грамадству» стала газета «The Philadelphia Inquirer». Выданне атрымала прэмію за шэраг матэрыялаў пра рост узроўню гвалту ў філадельфійскіх школах. Адзначаецца, што публікацыі прывялі да рэформаў, закліканых узмацніць бяспеку школ.

Прэмію за найлепшае журналісцкае расследаванне атры-

малі карэспандэнты «Associated Press» і «Seattle Times». Журналісты «AP» былі ўганараваныя за рэпартажы пра нью-ёркскую паліцыю, супрацоўнікі якой у рамках барацьбы з тэрарызмам таемна сачылі за мусульманскай суполкай горада. Журналісты газеты з Сіэтла былі адзначаныя за серыю артыкулаў пра лячэнне цяжкаворых пацыентаў метадонам у штаце Вашынгтон.

У намінацыі «Аператыўны рэпартаж» перамогу атрымала выданне «The Tuscaloosa News» са штата Алабама за асвятленне наступстваў разбуральнага тарнада. Як адзначыў аргкамітэт прэміі, дзеянні рэдакцыі, якая, нароўні з традыцыйнымі крыніцамі, актыўна выкарыстоўвала магчымасці сацыяльных сетак, дапамаглі ў пошуках зніклых пасля тарнада людзей.

Прэмію за найлепшую рэпартажную фатаграфію атрымаў фотакарэспандэнт «Agence France Presse» Масуд Хасайні, які зрабіў здымак дзяўчынкі, што выжыла пасля тэрэкта ў Кабуле. Для агенцтва гэтая ўзнагарода сталася першай за ўсю гісторыю ўручэння Пулітцэраўскай прэміі.

Пулітцэраўская прэмія, заснаваная ў 1917 годзе, з'яўляецца самай прэстыжнай прэміяй ЗША ў галіне журналістыкі. Урачыстая цырымонія ўручэння прэміі адбылася ў Нью-Ёрку 7 траўня.

Журналісты The Philadelphia Inquirer радыя прэміі

«РУСКАЯ ПРЭМІЯ»

У Маскве адбылося ўзнагароджанне лаўрэатаў міжнароднага літаратурнага конкурса «Руская прэмія» па выніках 2011 года.

У намінацыі «Буйная проза» перамог «Маленькі турэмны раман» вядомага сучаснага расійскага пісьменніка — Юза Аляшкоўскага.

Другую прэмію ўручылі маладому празаіку з Аўстрыі Дар'і Вілька за раман «Міжсезонне». Трэцяе месца журы конкурсу прысудзіла Лене Элтанг з Летувы — за раман «Іншыя барабаны».

Пераможцам у намінацыі «Паэзія» быў названы харкаўскі паэт Ілля Рысенберг за кнігу «Троці з двух». Другім у паэтычнай намінацыі стаў Аляксей Цвяткоў (ЗША) з кнігай вершаў «Дэтэктар сэнсу». Трэцяе месца — у ізраільскага па-

эта Фелікса Чэчыка за зборнік вершаў «3 жыцця фаўны і флоры».

Найлепшым у намінацыі «малая проза» стаў малады лаўрэат конкурса за 2011 год — пісьменнік з Германіі Дзмітрый Вачэдзін са зборнікам аповядаў «Пыл». Другое месца журы прысудзіла Мары Рыбакавай (ЗША) і яе раману ў вершах «Гнедзіч», які выйшаў у выдавецтве «Время». Трэцяе месца заняў Яўгеній Абдулаеў (Узбекістан) за аповесць «Год барана», напісаную пад псеўданімам Сухбат Афлатуні.

Спецыяльны прыз «За ўклад у развіццё і зберажэнне традыцый рускай культуры за межамі Расійскай Федэрацыі» быў уручаны Мікалаю Свянціцкаму — за шматгадовую культурна-асветніцкую дзейнасць, паглыбленне культурных сувязяў паміж Грузіяй і Расіяй, арганізацыю і правядзенне штогадовага Руска-грузінскага паэтычнага фестываля.

▶ КАЛЕЙДАСКОП

СУАЎТАР ШЭКСПІРА

Драматург Уільям Шэкспір працаваў над п'есай «Усё добра, што добра заканчваецца», хутчэй за ўсё, у суаўтарстве з паэтам Томасам Мідлтнам.

Як паведамляе BBC News, да такой высновы прыйшла група вучоных з Оксфарда, якая правяла лінгвістычны аналіз тэкста.

Па іх меркаванні, менавіта наяўнасцю двух аўтараў тлумачацца некаторыя неадпаведнасці

ў п'есе, а таксама стылістычныя адрозненні. Па словах даследчыцы Лоры Магауайер, кандыдата Мідлтна, сучасніка Шэкспіра, найбольш верагодная, наколькі ў п'есе сустракаюцца характэрныя для яго рыфмы, звароты і нават арфаграфія. Акрамя таго, у камедыі скарыстана слова «guttish» (юрлівы, поўны пажадлівасці), якое на момант напісання п'есы сустракалася толькі ў творах Мідлтна.

Тым не менш, у даследчыкаў ёсць здагадка, што сусветна вядомы аўтар мог працаваць разам з драматургам Джонам

Флетчэрам. Магауайер упэўненая, што камедыю пісалі два чалавекі, што было надзвычай распаўсюджанай з'явай напачатку XVI стагоддзя, аднак з-за вядомасці Шэкспіра імёны яго суаўтараў замоўчваліся.

Томас Мідлтон (1580–1627) жыў у Лондане, з 1620 года быў афіцыйным храністам горада. Ён вядомы як аўтар п'ес «Жанчыны, сцеражыцеся жанчын» і «Таёмная падмена». З-за таго, што Мідлтон маладзей Шэкспіра, ён выкарыстоўваў больш сучасную арфаграфію, што таксама знайшло адлюстраванне ва ўсё добра, што добра заканчваецца, напісанай паміж 1601 і 1608 гадамі. Упершыню камедыя была выдадзена ў 1623-м.

ВЯРТАННЕ «МАЛЕНЬКАГА ПРЫНЦА»

Французскія спецыялісты выявілі арыгінальны рукапіс казкі Антуана дэ Сэнт-Экзюперы «Маленькі прынец». Пра гэта напісала газета «Le Figaro».

Чарнавік знайшлі ў зборы прыватнага калекцыянера, які і не падазраваў, што з'яўляецца ўладальнікам такой каштоўнасці. Вызначыць рукапіс аўтарства Сэнт-Экзюперы дапамаглі супрацоўнікі аўкцыённага дома

«Artcurial». Чарнавік «Маленькага прынца» ацанілі ў 40–50 тысяч еўра. Рукапіс прадалі «з малатка» 16 траўня.

Сэнт-Экзюперы неаднаразова перапісваў «Маленькага прынца». Канчатковы варыянт быў апублікаваны ў 1943 годзе. Знойдзены рукапіс, па ўсім, датуецца 1941-м годам і ўтрымлівае неапублікаваныя ўрыўкі з 17-й і 19-й частак твора.

У чарнавіку гаворка ідзе пра візіт Маленькага прынца на Зямлю — сёмую планету ў яго падарожжах. «Калі мы збяром усіх

насельнікаў гэтай планеты побач: белых, жоўтых, чорных, дзяцей, старых, жанчын і мужчын, не мінуўшы нікога, усё чалавецтва змесціцца на Лонг-Айлендзе», — пісаў Сэнт-Экзюперы. Згадка высіпа, на якой зольшага размешчаны Нью-Ёрк, па меркаванні экспертаў, даказвае, што менавіта там стваралася казка.

«Маленькі прынец» — самы папулярны твор Антуана дэ Сэнт-Экзюперы. У 1999 годзе французская газета «Le Monde» паставіла яго на чацвёртае месца ў спісе «100 кніг стагоддзя».

ПАЛІЦЫЯ І АРХІЎ КАФКІ

Ізраільская паліцыя звярнулася да Нацыянальнай бібліятэкі Ізраіля з просьбай аб дапамозе ў расследаванні справы па скрадзеных рукапісах Франца Кафкі. Як стала вядома газеце «Гаарец», праваахоўныя органы спрабуюць высветліць, адкуль былі выкрадзены рукапісы, выяўленыя ў сакавіку 2012 года, і ці сапраўды яны належаць п'яру Кафкі.

Паліцыя мяркуе, што знойдзеныя дакументы маглі быць выкрадзены з дома Евы Хоффэ, адной з дачок Эстэр Хоффэ — сакратаркі Макса Брода, які, у сваю чаргу, быў сябрам і душапры-

казчыкам Кафкі. Пасля смерці літаратара архіў Кафкі, які Брод адмовіўся знішчыць, перайшоў Эстэр. Яна часткова яго прадала ў Нямеччыну. Акрамя таго, Эстэр Хоффэ, як і яе дачкі, адмаўлялася ад публікацыі архіва, так што дакладна невядома, што менавіта там захоўвалася.

Частку архіва, змешчаную ў банках Цюрыха і Тэль-Авіва, «раздрукавалі» па рашэнні суда толькі ў 2010 годзе. Вядома, што некаторыя дакументы захоўваюцца і ў доме Евы — яна некалькі разоў заяўляла, што з-за размоў вакол архіва да яе спрабавалі пракрасціся рабаўнікі. У 2010 годзе Ева Хоффэ сказала, што сякія-такія дакументы (праўда, па словах яе адваката, не вельмі важныя) з яе кватэры ўсё-такі выкралі. Паводле заявы Хоффэ, злодзеі вынеслі кнігі, лісты і іншыя паперы. Тады

ж паліцыя завяла крымінальную справу, пра ход якой нічога не было вядома.

Два гады назад Нацыянальная бібліятэка Ізраіля, якая выступае за захаванне культурных каштоўнасцяў на тэрыторыі краіны, запатрабавала перадаць ёй усе рукапісы, якія захоўваюцца ў Евы, каб пазбегнуць чарговага рабавання.

Паводле заповіту Макса Брода, архіў павінен быць перададзены ў Нацыянальную бібліятэку, аднак сітуацыя ўскладняецца тым, што месца знаходжання заповіта таксама невядомае. Мяркуюцца, што дакумент таксама захоўваецца ў архіве ў сяспер Хоффэ.

Цяпер супрацоўнікі бібліятэкі параўноўваюць выяўленыя рукапісы Кафкі з тымі, што захоўваюцца ў іх. Каментары паліцыі і адвакатаў Хоффэ атрымаць не ўдалося. Што менавіта знайшла паліцыя ў сакавіку 2012 года, таксама не паведамляецца...

МУЗЕЙ ПАМУКА

Лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры Архан Памук адкрыў у Стамбуле Музей нявіннасці.

У музеі сабраныя рэчы, якія пісьменнік збіраў на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, вялікую частку з іх ён набыў у антыкварных крамах Стамбула.

Адкрыць музей старадаўніх рэчаў, якія б распаўядалі пра рэальнасць мінулага, пісьменнік задумаў больш 15 гадоў назад. Пасля гэтага ў Памука нарадзілася ідэя стварыць раман «Музей нявіннасці», на

старонках якога б апісваліся гісторыі, навеяныя набытымі на барахолках і бльшыных рынках рэчах.

Памук распавёў, што яго музей не велічны — экспазіцыя прысвечана паўсядзённаму жыццю звычайных людзей з 1950 па 2000 гады. Раней пісьменнік прызнаваўся, што плануе ў музеі таксама выставіць свае карціны: у маладосці Памук хацеў стаць мастаком.

Музей планавалася адкрыць яшчэ ў 2008 годзе, аднак яго стварэнне ўвесь час адкладвалася. Апошнія гады Архан Памук, якога летась прызналі вінава-

тым у абразе турэцкага народа (пісьменнік у адным з інтэрв'ю заявіў, што ў Турцыі быў забіты мільён армян), жыве ў Гоа.

Над праектам музея Памук працаваў сумесна з групай архітэктараў, мастакоў і дызайнераў. Колькі сродкаў выдаткавана на рэалізацыю музея, невядома, але пісьменнік прызнаўся, што грошай, якія прысуджаюцца за Нобелеўскую прэмію (каля мільёна еўра), на музей не хапіла.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў «BBC News», «Le Figaro», «Гаарец», lenta.ru, «Reuters», novostiliterary.ru, «Associated Press», prajdzisvet.org і openspace.ru